Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ У ПІДПРИЄМНИЦТВІ»

Студентки 2 курсу, 7м групи
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації «Правове
забезпечення безпеки
підприємницької діяльності» Вашеки Ілони Сергіївни

Науковий керівник
к.ю.н., професор Шестопалова Людмила Миколаївна

Гарант освітньої програми
к.ю.н., професор Крегул Юрій Іванович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП……3

РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ……8

1.1. Соціально-правові підходи до поняття правопорушень (злочинів) у сфері підприємницької діяльності……..8

1.2. Теоретико-методологічні підходи до кримінализації правопорушень у підприємницькій сфері…..……..25

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА……46

2.1. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину у сфері підприємницької діяльності, їх характеристика……..……..46

2.2. Механізм кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері підприємницької діяльності……..54

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ……61

3.1. Міжнародний досвід правового регулювання кримінальної відповідальності підприємницької діяльності……..61

3.2. Сучасний стан кримінально-правової протидії злочинам у сфері підприємництва в Україні та шляхи його удосконалення……73

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ……..82

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..88

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку суспільних відносин в Україні характеризується загостренням криміногенної ситуації, що потребує прийняття широкомасштабних комплексних заходів, спрямованих на правове забезпечення правоохоронної діяльності, удосконалення системи профілактики правопорушень. Не лишається осторонь від впливу таких негативних процесів і розвиток підприємництва. До першочергових завдань протидії правопорушенням в сфері підприємницької діяльності відноситься вдосконалення форм і методів боротьби з економічною злочинністю. Ухилення від сплати податків, розкрадання, хабарництво, корупція вразили усі галузі народного господарства і створили підґрунтя організованої злочинності – «тіньову економіку». Найбільше зростання рівня злочинності спостерігається на тих ділянках, які зайняті задоволенням життєвих потреб населення. Це, насамперед, торгівля, транспорт, сфера кредитно-фінансової і підприємницької діяльності. Для правильного розуміння і практичної оцінки подій, що відбуваються в нашому суспільстві, важливе значення має розробка концептуальних засад соціально-економічного розвитку. Реформа, яка відбувається, передбачає перехід до ринкових відносин, які повинні здійснюватися на основі зміни правової системи держави. Посадовими особами вищих органів влади України неодноразово вказувалося на необхідність виявлення в сферах підприємницької, зовнішньоекономічної, фінансово-банківської діяльності порушень законів, внесення пропозицій щодо усунення прогалин у законодавстві, які використовуються правопорушниками для різноманітних зловживань.

Кризовий стан економіки України й обумовлені ним негативні соціальні явища ускладнили криміногенну ситуацію та негативно вплинули на розвиток підприємницької діяльності. Цьому сприяли і непослідовність у проведенні економічних реформ, і їх недостатнє правове забезпечення. У сфері підприємництва сформувались і продовжують наростати негативні тенденції, які гальмують економічний розвиток України, підривають принципи соціальної

справедливості. Набули значного поширення протиправні діяння, які виходять за межі держави і набувають міжнародного характеру. Шляхом розкрадання сировини, матеріалів, обладнання та вивозу їх за кордон державі завдаються величезні матеріальні збитки, створюються сприятливі умови для корупції, приховування прибутків від оподатковування тощо. Підприємництво наситилось представниками з кримінальним минулим, економіка України набула «тіньового» характеру.

Складна криміногенна ситуація потребує розробки комплексу науково обґрунтованих заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення протиправних діянь, удосконалення механізмів кримінальної відповідальності за злочини у сфері підприємництва, а також налагодження дієвої співпраці правоохоронних органів та центральних і місцевих органів виконавчої влади у зазначеній сфері. Це зумовлює актуальність теми даного дослідження.

Кримінальній відповідальності за злочини у підприємництві та проблемам попередження правопорушень в економіці останнім часом приділяється велика увага. Дане коло питань було предметом дослідження багатьох науковців-теоретиків та юристів-практиків, результати яких знайшли своє відображення в монографіях, відповідних розділах підручників і навчальних посібників, наукових статтях. Значний внесок у дослідження злочинності в сфері підприємницької діяльності зробили Ф.Г. Бурчак, І.П. Лановенко, П.С. Матишевський, А.О. Пінаєв, М.Д. Лисий, Ю.І. Ляпунова, Л.К. Малахова, А.В. Наумова, П.Т. Некипєлова, І.Г. Сапожникова, Т.Л. Сергєєва, А.Н. Тройніна, О.М. Яковлева тощо.

В умовах переходу до ринкових відносин останнім часом проблемам економічної злочинності присвячені дослідження П.П. Андрушка, Л.П. Берлич, В.Р. Мойсика, В.В. Молодика, М.С. Мищука, В.О. Навроцького, Ю.В. Опалінського, В.М. Поповича, Ю.М. Сухова та інших.

Наукові дослідження цих проблем на стикові кримінального права й кримінології здійснили Ю.М. Антонян, О.М. Бандурка, Б.В. Волженкін, В.В. Голіна, Л.М. Давиденко, І.М.Даньшин, Г.В. Дашкова, А.І. Долгова, П.І. Орлов,

М.І. Панов, Е.Ф. Побігайло, І.І. Рогов, В.П. Філонов, В.І. Шакун та інші вчені.

Роботи вказаних авторів мають велике наукове і практичне значення. Водночас, на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки чимало висловлених ними положень певною мірою втратили свою актуальність через кардинальні зміни в законодавстві та суспільних відносинах, які воно регулює. Відповідно, ці питання потребують уточнення раніше сформульованих висновків, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є кримінально-правового механізму вчинення правопорушень у сфері підприємницької діяльності, визначення особливостей кваліфікації злочинних діянь у підприємництві та настання за них юридичної відповідальності, розроблення комплексних заходів щодо кримінально-правового запобігання правопорушень та економічної злочинності.

На розв'язання визначеної проблеми дослідження були поставлені такі **завдання:**

- проаналізувати відповідний емпіричний матеріал щодо діяльності суб'єктів підприємництва і протиправних діянь у цій сфері;

- здійснити комплексний аналіз нормативно-правової бази з питань правоохоронної діяльності та профілактики правопорушень;

- визначити основні види правопорушень, що вчиняються в цій сфері;

- проаналізувати норми кримінального закону, які передбачають відповідальність за скоєння суспільно-небезпечних діянь сфері підприємництва;

- окреслити комплекс причин та умов правопорушень, які характерні в підприємницькій сфері;

- охарактеризувати юридичний склад злочинів у сфері підприємницької діяльності;

- визначити механізм кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері підприємницької діяльності;

- показати особливості застосування кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері підприємницької діяльності;

- проаналізувати досвід запобігання правопорушенням у сфері підприємницької діяльності та можливість його використання на території України;

- проаналізувати сучасний стан кримінально-правової протидії злочинам у сфері підприємництва в Україні;

- внести конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства та інших нормативних актів, які регулюють відносини у цій сфері діяльності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку із здійсненням правового регулювання кримінальної відповідальності за злочини у сфері підприємницької діяльності, а також дотримання законності і правопорядку в даній сфері.

Предметом дослідження є правове регулювання кримінальної відповідальності за злочини у підприємництві.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети і поставлених завдань було використано загальнонаукові (діалектичний, історичний, системний, аналізу і синтезу) (п. 1.2.-2.2.) і спеціальні (порівняльно-правовий, метод тлумачення правових норм) методи наукового пізнання (п. 3.1., 3.2.). За допомогою діалектичного та історичного методів визначено основні закономірності розвитку такого негативного явища як правопорушення в сфері підприємницької діяльності (п. 1.1., 1.2.). Узагальнення явищ і процесів, що супроводжують появу та розвиток правопорушень в діяльності підприємств, аналіз правових дефініцій і категорій, правозастосовної та судової практики здійснено за допомогою системного методу і методів аналізу та синтезу (п. 1.1.-2.1., 3.1.). Завдяки порівняльно-правовому методу досліджено законодавство (правові норми) з питань запобігання та припинення неправомірних діянь в сфері підприємництва, в тому числі міжнародного досвіду та проведено порівняння з національним законодавством. Для виявлення відповідності норм права суспільним відносинам застосовувався метод тлумачення правових норм (п. 3.1., 3.2.).

Теоретичною основою дослідження були праці вітчизняних і зарубіжних учених що розглядають різні аспекти розвитку підприємницької діяльності, а саме: О. В. Бігняк, А. І. Дмитренко, Н. І. Дяченко, В. М. Завальний, Н. М. Клим, І. О. Крюкова, А. І. Ластовецький, І. В. Труш, І. А. Селіванова, Ю. В. Тюленєва, В. В. Фурсова, І. Б. Хома та інших.

Емпіричну основу дослідження склали нормативно-правові акти України і зарубіжних держав, які регулюють загальні і спеціальні питання кримінальної відповідальності за злочини у сфері підприємницької діяльності; існуюча практика застосування вказаних нормативно-правових актів; дослідження провідних учених-юристів, зокрема, спеціалістів з кримінально-правових відносин у галузі підприємницького права.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у визначенні особливостей кримінальної відповідальності за злочини у сфері підприємницької діяльності та у проведенні ефективності роботи щодо попередження таких правопорушень. Наведені положення поглиблюють характеристику юридичного складу злочинів у сфері підприємницької діяльності і цим самим сприяють підвищенню ефективності боротьби з ними. Також внесено практичні рекомендації, що спрямовані на вдосконалення чинного законодавства щодо кримінально-правової протидії злочинам у сфері підприємництва в Україні.

Отримані в роботі результати можуть бути використані при підготовці до лекційних та семінарських занять для студентів спеціальностей права, економіки. А також стати базою для написання окремої статті чи монографії.

Деякі положення, висновки та пропозиції, викладені у дослідницькій роботі, мають дискусійний характер і можуть становити основу для подальших наукових досліджень.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 96 сторінок (основний текст – 87 сторінок). Список використаних джерел містить 103 найменування.

РОЗДІЛ 1
СОЦІАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Соціально-правові підходи до поняття правопорушень (злочинів) у сфері підприємницької діяльності

Розуміння кримінальних правопорушень у сфері підприємництва є надзвичайно важливим питанням. Це пов'язано з тим, що підприємництво характеризується особливим динамізмом свого розвитку. Обставини, що впливають на появу чи припинення неправомірних суспільно-небезпечних дій для суб'єктів бізнесу, мають як внутрішнє, так і зовнішнє джерело походження. Таким чином, для розв'язання існуючих проблем щодо подолання кримінальної складової у підприємництві важливим є глибоке розуміння причин та умов вчинення такого роду злочинів.

Перш за все слід відзначити, що собою являють злочини у сфері підприємництва, як вид правопорушення. Так, злочини у сфері підприємництва - це суспільно небезпечні діяння, об'єктом посягання яких є суспільні відносини, що виникають у процесі самостійної, ініціативної, систематичної на власний ризик господарської діяльності з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку, порядок якої визначений господарським та цивільним законодавством України.

Причини злочинності є фундаментальною і найбільш гострою проблемою криміналістики у якій сконцентровані елементи філософії і економіки, політики, юриспруденції, соціальної психології, наукової теорії і соціальної практики.

З розвитком ринкової економіки в Україні почали виникати та розвиватися нові, невідомі раніше форми злочинної поведінки. Значна їх частина припадає на сферу підприємницьких відносин. Реформування системи господарювання держави та зростання ролі підприємництва в економіці породжує дві негативні тенденції. З одного боку, суб'єкти господарювання

зловживають своїм правом на здійснення підприємницької діяльності, порушуючи встановлений порядок реалізації цього права, з іншого – особи, які мають намір чесно і добросовісно займатися господарською діяльністю, не завжди можуть реалізувати свої плани через неправомірну протидію з боку як державних і муніципальних чиновників, так і реальних або потенційних конкурентів, а в ряді випадків – і злочинних елементів. І саме такі форми злочинної поведінки, що обмежують конституційне право на свободу підприємницької діяльності, а також посягають на життя, здоров'я та майно суб'єктів господарювання, набули значного поширення в нашій державі [54].

Оцінюючи ситуацію, що склалася в підприємницькому секторі економіки України, можна стверджувати, що проблема захисту свободи законної господарської діяльності, а також прав та інтересів суб'єктів господарювання від різного роду протиправних посягань набула сьогодні особливого значення. Адже не є таємницею той факт, що вітчизняна господарська діяльність, передусім її підприємницький сектор, постійно піддаються адміністративному та кримінальному тиску. І це стосується не стільки тиску держави з приводу сплати податків та зборів, передбачених законодавством України (яке, безумовно, потребує коригування), скільки неофіційного, прихованого, так званого тіньового оподаткування, якого в нашій країні не може уникнути жоден підприємець, незалежно від профілю та масштабів його бізнесу. Насамперед, йдеться про створення численних бюрократичних перешкод, хабарництво чиновників різних рівнів, існування при державних установах паралельних «комерційних структур», без «допомоги» яких неможливо вирішити навіть поточні питання підприємницької діяльності, починаючи з реєстрації юридичної особи і розміщення офісу.

Крім того, підприємці виявляються практично незахищеними від свавілля численних контролюючих інстанцій: податківців, пожежників, санітарних та інших служб, які широко і практично безконтрольно користуються правом застосування штрафних санкцій і стягнень [64, с. 132].

Вирішення всіх цих загальних питань, а також створення правових передумов з метою формування сприятливої для розвитку підприємництва атмосфери є безумовною прерогативою та найважливішою функцією держави.

Безумовно, що у період переходу до ринкової економіки, все більш гострою стає проблема розробки чіткого механізму управління сферою підприємництва з боку держави. Воно, як і будь-яка інша форма господарювання, не повинна залишатися поза сферою державного впливу для цього є надійні економічні інструменти – оподаткування, кредитна політика, система договорів, держзамовлення, тощо. Але ці важелі впливу повинні бути чітко відображені у відповідних правових актах. Нині законодавство, що регулює підприємницьку діяльність, суперечливе й неповне. Насамперед, це стосується системи оподаткування, яка не стимулює виробництво товарів народного споживання. Підприємці штучно ставляться в невигідні умови роботи в порівнянні з державними підприємствами.

Використання фінансової системи для вчинення протиправних діянь у сфері підприємницької діяльності можна з усією відповідальністю віднести до основних загроз безпеці держави. Учасниками таких діянь як правило і стають суб'єкти господарювання, для яких приховування прибутків від оподаткування з використанням фіктивних підприємницьких структур стало самостійним видом комерційної діяльності, залучаються банки, за сприяння яких створюються «конвертаційні центри», де акумулюються, перетворюються значні кошти. Діяльність таких структур заподіює державі значних збитків у формі відтоку коштів із офіційного обороту в тіньовий та закордон. До суб'єктивних причин незаконної діяльності «фіктивних2 суб'єктів підприємницької діяльності та «підставних» осіб слід віднести відсутність системного підходу до вирішення даної проблеми на законодавчому рівні, високий рівень організації даного виду «бізнесу», а також недостатню підготовку працівників правоохоронних та інших державних органів по боротьбі з незаконною діяльністю фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності та «підставних» фізичних осіб [73, с. 23-24].

Враховуючи, що найбільш ефективним методом боротьби з фіктивним підприємництвом є профілактика цього виду злочинності, необхідно створити такі умови, при яких зареєструвати такі комерційні структури та відкрити від їх імені рахунки в банках було б вкрай важко, а в ідеальному випадку неможливо.

Першим кроком в цьому напрямку стало видання державною податковою адміністрацією України Розпорядження від 2 квітня 1999 р. № 121-р, яким передбачено права та обов'язки органів державної податкової служби при постановці суб'єктів підприємницької діяльності на податковий облік.

«Тіньова» економіка охоплює виробництво та реалізацію неякісної, підробленої продукції, зайняття нелегальною підприємницькою діяльністю з ухиленням від сплати відповідних податків та зборів, незаконне надання «лівих» робочих місць, нелегальне або не повністю легальне вчинення правочинів (наприклад, продаж чужої нерухомості, зазначення заниженої ціни з метою зменшення розміру податків), фіктивні правочини, активний розвиток «чорного» ринку «раціональних» й «ірраціональних» товарів і послуг. Така діяльність, як правило, здійснюється не окремими особами, а численними організованими злочинними угруповуваннями, із залученням посадовців, працівників правоохоронних органів або кримінальних «авторитетів».

Як відомо, підприємці можуть брати участь в зовнішньоекономічній діяльності. На основі валютного самофінансування вони вправі безпосередньо займатися імпортом і експортом товарів, одержуючи при цьому кредити банку, створювати з закордонними фірмами спільні підприємства. Посередництво у цій сфері нині заслуговує на особливу увагу правоохоронних органів. Адже спрощеність виїзду за межі держави та слабкий контроль за вивозом і ввозом товарно-матеріальних цінностей стали сприятливою умовою для контрабанди, порушень правил про валютні операції та інших злочинів. Данні чинники дають змогу існуванню і розповсюдженню такого небезпечного явища, як організована злочинність, що має транснаціональний характер [81, с. 3-4].

Значні права з реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності і контролю за ними надані комісіям місцевих рад народних депутатів з розвитку підприємництва та індивідуальної трудової діяльності. За допомогою цих комісій органи внутрішніх справ можуть відстежувати діяльність підприємців, впливати на їхнє законне функціонування, виявляти різноманітні зловживання та притягувати винних до відповідальності.

Причини правопорушень є фундаментальною і найбільш гострою проблемою загальнодержавної системи, у якій сконцентровані елементи філософії, економіки, політики, юриспруденції, соціальної психології, наукової теорії і соціальної практики. [68, с. 166]. У сучасній юридичній літературі існують різноманітні поняття, що відбивають зміст причинно-слідчого комплексу: причини й умови, фактори правопорушень, детермінація.

Причина у вузькому значенні слова - це вирішальний, активний чинник, що містить у собі реальну можливість даного слідства. Умова -пасивний чинник, що впливає на розвиток причинного зв'язку, але не породжує слідство.

Причинність являє собою одну з форм детермінації, що розуміється як будь-яка закономірна залежність між різноманітними процесами і явищами. Детермінанта - такий чинник, що визначає появу іншого чинника, іменованого наслідком [64, с. 184].

Вивчаючи проблему причин, що сприяють розвитку правопорушень у сфері підприємництва, доречним є виходити з філософського трактування цих понять. У філософії під чинником (фактором) розуміється одна або декілька обставин, що беруть участь у детермінації певного явища, які взаємодіють з іншими явищами. Звідси випливає, що поняття «чинник» (фактор) дуже близьке до поняття «умова» [70, с. 61].

У філософії поняття умови (чинника) визначається як явище, що саме по собі не може породити наслідок, але ним зумовлюється через дію причини породження наслідку. Тому умови, поряд з причиною, є елементом процесу детермінації, тобто породження якогось явища. Причинність є лише одним з різновидів взаємозв'язку і взаємодії умов у процесі детермінації.

Під «причиною» у філософії розуміють явище, яке при наявності необхідних і достатніх умов породжує інше явище, що називається наслідком [88, с. 40].

Правопорушення як соціальне явище неможливо уявити поза системою об'єктивних зв'язків, у рамках яких реалізується взаємозумовленість усіх без винятку явищ і процесів. Тому неможливе пізнання правопорушень поза рамками детермінізму, однієї з основних категорій матеріалістичної діалектики. Причинні зв'язки при детермінації злочинної поведінки спостерігаються лише на одиничному індивідуальному рівні.[85, с. 89].

Серед кримінологів проблема причин злочинності є предметом інтенсивного дослідження, хоча багато питань ще залишаються невирішеними, як це видно в роботах: В.М. Кудрявцева «Причинність у кримінології»; П.П. Осипова «Проблема загальних причин у радянській кримінології»; В.А. Номоконова «Про методологічну концепцію причинності в кримінології». Заслуговує на увагу концепція, відповідно до якої причини злочинності полягають у взаємодії негативних об'єктивних і суб'єктивних факторів в суспільстві, що обумовлюють кримінально значимі протиріччя.

Проте, їх необхідно розглядати з урахуванням переломлення в різноманітних сферах громадського життя. Дійсно, зовнішні обставини самі по собі не можуть породжувати злочинність, а тому не можуть бути її причинами. Вони спроможні тільки формувати причину - психологію певної частини суспільства, що відхиляється від норм поведінки, або сприяти вчиненню правопорушень.

Взаємодія «причина-слідство» залежить від умов - сукупності явищ, що утворюють її «середовище», забезпечують певний її розвиток. Ця взаємодія реалізується при достатній сукупності необхідних умов. Місце причин і умов у механізмі причинності неоднаково: причина породжує слідство, умова цьому сприяє, але мова завжди йде про їхню спільну дію. Комплекси причин і умов, сумісна дія яких викликає слідство, злочинність і злочин узагальнено називають детермінантами [58, с. 156].

І.М. Даньшин відзначає, що на рівні злочинності в цілому й окремих видах злочинів сукупність криміногенних детермінант позначається терміном «криміногенні чинники» .

Чинник (з лат. ґасіог - виробляючий) - рушійна сила, причина якогось процесу, явища. За С.І. Ожеговим «чинник» - істотна обставина в якому-небудь процесі, явищі, якщо немає необхідності конкретного характеру взаємодії. У кримінології термін «фактор» також використовується в значені суттєвої обставини в якому-небудь процесі, явищі, якщо немає необхідності в розкритті конкретного характеру взаємодії. Отже, як відзначає Н.Ф. Кузнєцова, термін «чинник» практично вживається в значенні «детермінант», і не повинний протиставлятися термінам «причина» й «умова». Термін «чинник» у сучасній кримінології застосовується багатопланово. Це і є причиною, рушійною силою аналізованого процесу, що визначає його характер, окремі риси. Це і група причин, об'єднаних якою-небудь головною ознакою, що виступає в даному випадку домінантою розвитку, зміни явища.

Принципове методологічне значення має поділ усіх чинників на об'єктивні і суб'єктивні. Перші існують незалежно від волі окремих людей - економіка, екологія, клімат. Суб'єктивні ж охоплюють усе людське, залежне від волі людей - їхніх звичок, способу життя, ціннісної орієнтації, моралі, традицій тощо. У різних своїх сполученнях і проявах криміногенні чинники можуть породжувати різноманітні види злочинності, по-різному визначати її кількісні та якісні показники. Звідси істотне розходження в інтенсивності злочинних проявів у різноманітних регіонах країни, що не тільки з'ясовано, але й закономірно. Злочинність як соціальне явище залежить від характеру, умов соціального життя, що мають місце в тому або іншому регіоні, місті і чуйно реагує на всілякі зміни. Саме тому варто аналізувати конкретні умови життя людей у різноманітних регіонах і зміни цих умов.

Пошук детермінант явища лежить у пізнанні його сутності. При аналізі детермінант правопорушень у сфері підприємницької діяльності, як і всієї злочинності, можна відзначити, що вони кореняться в економічних, соціальних,

ідеологічних і культурних умовах життя суспільства

За своєю природою причинний зв'язок є генетичним, оскільки причина викликає і наслідок. Категорія причинності, взята в широкому розумінні слова, включає такі поняття: причина, умови, наслідок (результат), зв'язок між причиною і наслідком та зворотний зв'язок між ними.

Треба зазначити, що причинний ланцюжок у принципі безкінечний і складається з необмеженого числа ланок. Будь-яка причина має свій наслідок, який, у свою чергу, може бути причиною іншого наслідку.

Другим складовим елементом причинного зв'язку, як уже було сказано, є умова. На відміну від причини, що безпосередньо породжує те або інше явище, умови становлять ті обставини, в яких причини виникають, існують і діють. З цього випливає, що умови, на відміну від причин, не містять тих потенційних сил, якими володіє причина, і породжує наслідок із сукупності необхідних і достатніх умов.

У науковій кримінологічній літературі прийнято виділяти супутні, необхідні і достатні умови. Під супутніми розуміють головним чином обставини місця і часу, що прямо не впливають на наслідок, який наступає. Вони утворюють лише загальний фон подій і явищ, на якому вони існують. Найбільше значення мають необхідні умови, без яких дане явище не могло б настати. Сукупність усіх необхідних умов утворює достатні умови для того, щоб під дією причини наслідок став необхідним.

Причинне пояснення соціально-негативних явищ передбачає багаторівневий підхід. Щодо до злочинності, то такими рівнями виступають суспільство, соціальна група, індивід. Відповідно і наукове пояснення ділиться на філософський, соціологічний, психологічний, кримінологічний рівні [52].

На філософському рівні формулюється загальна концепція причин та умов, що породжують соціальне відхилення в суспільстві.

Соціологічний рівень дослідження причин правопорушень припускає вивчення більш конкретних зв'язків і відношень сучасного суспільства. У них

проявляються загальні закономірності історичного розвитку і властиві їм протиріччя, на яких відображаються наявні недоліки і труднощі суспільного розвитку.

Серед вітчизняних кримінологів значне поширення одержав традиційно-діалектичний підхід. Сутність його полягає в тому, що причини й умови виділяються в самостійні категорії. Відповідно до нього причиною визнається те, що з необхідністю породжує даний наслідок. Такий підхід вказує не стільки на зовнішній вплив, скільки на внутрішні процеси, на факт «породження». Не випадково деякі автори вважають «безпосередньою» найближчою, а деякі - і єдиною причиною злочинності і конкретного злочину криміногенні соціально-психологічні явища і процеси, називаючи їх ще «специфічною причиною злочинності»

І, нарешті, існує найбільш поширений підхід, який називається «інтеракціоністським», при якому злочинність, як і будь-яке інше соціальне явище, розглядається як результату взаємодії цілого комплексу різних чинників (факторів). У його основі лежить висновок Ф. Енгельса про те, що остаточним поясненням усього існуючого може бути тільки універсальна взаємодія, тому що вона є «кінцевою причиною» речей.

У кримінології цей підхід передбачає вивчення взаємодії середовища й особи. А.І. Долгова у зв'язку з цим вказує, що з'ясування причин злочинності і вчинення злочинів не може зводитися до ізольованого дослідження ланок системи, які породжують злочинність, без врахування їхнього взаємозв'язку, наприклад, тільки до аналізу соціального середовища або лише особи. Необхідно мати на увазі взаємодію як зазначених чинників між собою, так і окремих сторін, характеристик усередині кожного з них, а також взаємозв'язок обох названих видів взаємодії - зовнішнього і внутрішнього. Усе це можна вважати «системною причиною», врахувати те, що кримінолог має справу не з окремими причинно-наслідковими зв'язками, навіть не з причинним ланцюжком, а з певною кримінальною системою або структурою, що характеризується відповідною взаємодією всіх її елементів. Таким чином,

наслідок може бути результатом складної взаємодії різних явищ і процесів, у тому числі й аналізованих як причини, що служать результатом їхньої конкуренції. Цей підхід має застосування не тільки на рівні індивідуальної злочинної поведінки, але й злочинності в цілому [89].

Є реальні підстави вважати, що детермінанти правопорушень у сфері підприємництва криються в протиріччях, що виникають при трансформації командно-адміністративної системи господарювання в ринкову. Під детермінантами ми розуміємо всі криміногенні чинники (фактори), які у взаємодії між собою обумовлюють той чи інший вид злочинності (правопорушень).

У сучасних умовах переходу економіки України до ринкових відносин спостерігається зростання злочинності, зміна її структури. На фоні «первинних цінностей» ринкового суспільства (легалізації джерел доходів, свободи підприємництва, обмеженості державного контролю і впливу на діяльність суб'єктів комерційних структур, майнового розшарування суспільства на багатих і бідних) виникли такі негативні явища, як розчарування більшості населення у майбутньому, зневіра щодо спроможності влади захистити людей від натиску злочинності, деградація і розлад моральних норм поведінки, агресивність тощо.

Встановлення спотвореної шкали цінностей сформували психологію уседозволеності, необхідності швидкої наживи й корисливо-насильницького ставлення до національних багатств України, що набуває загрозливої форми серед державних службовців.

Послаблення державної влади, протиріччя між різними її гілками сприяли виникненню терористичних проявів, закликів розв'язання національних та міжконфесійних проблем насильницьким шляхом, поширенню шкідливої ідеології (неорелігійної, шовіністської, культу порнографії тощо), появі у громадян великої кількості незареєстрованої вогнепальної зброї [60].

Відомо, що зміна форм власності завжди супроводжується значним погіршенням контролю за збереженням майна підприємств і появою

можливостей для поширення такого виду злочину, як розкрадання та інших корисливих злочинів, порушенням порядку заняття підприємницькою діяльністю, фіктивним підприємництвом, фіктивним банкрутством, приховуванням прибутків від оподаткування тощо. У той же час до факторів, що насамперед впливають неї поширення злочинності у сфері економіки, в першу чергу слід віднести законодавчу неврегульованість питань про власність, недостатній контроль за законністю походження капіталу, який використовується під час приватизації, розбалансованість фінансово-кредитної системи, недосконаліть системи оподаткування та ін. Найбільш криміногенними залишаються банківська й кредитно-фінансова системи, зовнішньоекономічна діяльність, паливно-енергетичний та аграрно-промисловий комплекси, сфера транспорту.

Стимулюючим чинником злочинності в економічній сфері залишаються викривлення у політиці ціноутворення. Одночасне існування різних цін на одні й ті ж товари створює небезпеку умисного маніпулювання для одержання незаконного прибутку. Договірні ціни породили інтерес суб'єктів господарювання не до постачання за договорами, а до поставок за власним бажанням з метою вилучення додаткового прибутку. За цих умов поширюється зона корупції, звичайні договірні відносини відмінюються бартерними операціями, частіше - для задоволення потреб вузькою кола посадових осіб, а також з метою спекуляції матеріальними цінностями у масових масштабах.

Живильним підґрунтям поширення злочинності у сфері економіки залишається безгосподарність, яка дозволяє приховувати наслідки будь-яких великомасштабних розкрадань. Так, лише у 2008 році органами внутрішніх справ виявлено 13,9 тис. розкрадань, у тому числі 6,2 тис. у великих та особливо великих розмірах. Органами Державної контрольно-ревізійної служби в Україні виявлено незаконних витрат, недостач і розкрадань на суму 1,6 млрд. гривень. У сучасних умовах різні прояви безгосподарності не можуть бути ліквідовані лише одним проголошенням рівності усіх форм власності. Для її усунення потрібно застосувати жорсткий державний контроль за станом справ

як у державному, так і в приватному секторах економіки [49, с. 56].

Виходячи з результатів дослідження, детермінанти правопорушень у сфері підприємництва можуть бути згруповані в такі блоки:

– організаційно-господарського характеру;

– кадрового характеру;

– нормативно-правового характеру;

– пов'язані з правозастосовною діяльністю контролюючих і правоохоронних органів.

Дана класифікація, звичайно, умовна, можливі й інші її варіанти.

Під детермінантами організаційно-господарського характеру розуміють недоліки в організації виробничо-господарської діяльності підприємців, що сприяють формуванню і реалізації у її суб'єктів антисуспільної орієнтації та мотивації.

В організаційно-господарській сфері підприємництва детермінантами злочинів є як упущення в системі матеріально-технічного постачання, так і в здійсненні бухгалтерського обліку, оформленні господарських і фінансових операцій.

Недоліки в матеріально-технічному постачанні створюють умови для придбання за хабарі фондованих матеріалів, сировини, зловживань при закупівлі, перевезенні і продажу продовольчих та промислових товарів. Торговельно-закупівельні структури часто в порушення чинного законодавства закуповують у оптовій торгівлі у великих кількостях промислові і продовольчі товари, частково їх видозмінюють і продають за цінами, які значно перевищують закупівельні.

Має значення й та обставина, що закупівля сільгосппродукції в населення проводиться за взаємною домовленістю продавця і підприємця-покупця, що дозволяє останнім привласнювати різницю у вартості продукції шляхом фальсифікації документів, а також через завищення цін на готову продукцію.

Недостатньо врегульовані питання оренди приміщень, що призводить до зловживань як з боку підприємців, так і орендодавців [92].

Однією з детермінантів корисливих злочинів у підприємницькій сфері є труднощі в придбанні в кредит та оренді транспортних засобів (близько 40 % опитаних мають таку потребу), що обумовлює хабарництво та інші злочини.

До недоліків, пов'язаних зі здійсненням обліку та звітності, необхідно віднести, насамперед, відсутність єдиного порядку ведення фінансово-господарської документації, бухгалтерського обліку за спрощеною формою, що створює умови для приховування прибутків, придбання фальсифікованих товарів, утруднює контроль за їхньою діяльністю.

Часто функції обліку в підприємництві покладені на осіб, які не мають відповідної кваліфікації або з явно антисоціальними установками, в результаті чого облік знаходиться в незадовільному стані, що призводить до приховування прибутків від оподатковування та інших зловживань.

У багатьох підприємницьких структурах не дотримуються елементарних правил обліку грошей і матеріальних цінностей, що свідчить про слабкий контроль з боку фінансових та інших контролюючих служб.

Практика показує, що в бізнес проникли лідери кримінального світу, ділки «тіньової економіки», раніше судимі та особи з антисоціальними настановами.

Не дотримуються в підприємницькій діяльності вимог законодавства , згідно з яким заборонено займатися певною діяльністю або займати певну посаду особам, яким ця міра покарання була призначена вироком суду, а також державним службовцям. Особи, що мають судимість за корисливі злочини, не можуть бути обрані головою або членом ревізійної комісії на підприємстві, а також займати посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю. Незаконна діяльність підприємців, як правило, носить груповий характер, тому злочинна група підбирається з добре знайомих співучасників і характеризується високою стійкістю. Аналіз статистики групової злочинності в підприємництві і матеріали проведених автором досліджень показали, що 38 % організаторів злочинних груп - керівники підприємницьких структур; 22 % - раніше судимі: 30 % - посадові особи державних органів влади і управління [98, с. 122-123].

При формуванні кадрів в підприємництві є певні труднощі, тому що більша половина підприємців не має спеціальних навичок з перевірки найманого персоналу (судимість, шкідливі звички, пристрасть до азартних ігор). Спостерігається низький рівень спеціальної підготовки посадових осіб - суб'єктів підприємницької діяльності. На практиці за контрактами працюють, як правило, посадові особи і головні спеціалісти державних підприємств, установ і організацій. Зазначені особи фактично ніяких робіт не виконують, а одержують зарплату у вигляді завуальованих хабарів.

Кількісний склад підприємницької структури повинен визначатися місцевою адміністрацією рад народних депутатів з урахуванням суспільної потреби і виду діяльності. Проте з боку місцевої адміністрації такий контроль практично відсутній і багато підприємців, щоб обійти діяльність, передбачену статутом, переходять до виконання замовлень державних підприємств, але не самотужки, а шляхом укладання договорів з окремими громадянами, використовуючи в завуальованій формі найману працю.

Сімейність у штаті підприємницьких структур створює обстановку кругової поруки, терпимості і примиренства до правопорушень, а часто їхнього навмисного приховування, що значно ускладнює роботу правоохоронних органів щодо виявлення фактів зловживань. Так, з аналізу кримінальних справ виходить, що більш ніж у 70 % випадків підприємці знали про правопорушення, але замовчували їх.

Детермінанти нормативно-правового характеру полягають у недосконалості чинного законодавства, що регулює підприємницьку діяльність, у його суперечливості і частих змінах, можливості різного тлумачення, неповноті регламентації відповідних суспільних відносин.

Дослідження показало, що працівники правоохоронних органів зіткнулися з низкою проблем невідповідності норм кримінального закону тим негативним процесам, які стали спостерігатися в приватному секторі економіки. На це вказують і інші автори. Так, А.Н. Ларьков вказує на недостатнє регулювання нормами кримінального права захисту суспільних

відносин, що виникають у сфері підприємництва [60].

Скажімо, вилучення матеріальних цінностей із володіння державних або громадських організацій і обертання їх у підприємницьких структурах не є розкраданням з тієї причини, що відсутня ознака безоплатного відчуження такого майна.

Сприятливою умовою для хабарництва та інших злочинів у сфері підприємництва є недосконала система оподаткування, про яку так багато висловлюється критичних зауважень, але конструктивних зрушень для її вдосконалення робиться недостатньо, що негативно впливає на стан справ і гальмує процес прогресивних нововведень та змін в економіці, у тому числі в підприємницькій діяльності.

З аналізу судової практики видно, що дуже часто мають місце випадки здирства хабарів окремими посадовими особами.

Недосконаліть Господарського Кодексу України проявляється ще й у тому, що продукція, яка виготовляється підприємцями за держзамовленнями або виготовлена із сировини, отриманої з державних ресурсів, реалізується за централізовано встановленими цінами, що значно суперечить економічним інтересам в бізнесі. Очевидне й те, що підприємець дійсно ніколи добровільно не візьметься за виконання державного замовлення, якщо його не поставлять у відповідні умови, тому що централізовані ціни далеко не ринкові.

Право місцевих рад визначати граничні ціни (тарифи) на основні споживчі товари (послуги) вироблені підприємцями, також ставить їх у невигідне економічне становище, тому вони не зацікавлені у виробництві товарів, на які встановлюються занижені ціни. Це, як правило, стосується товарів першої необхідності, що призводить до спустошення споживчого ринку. Як показує практика, ця обставина часто веде до здирства хабарів державними співробітниками.

Положення про централізоване державне замовлення і встановлення граничних рівнів цін на споживчі товари суперечить Господарському Кодексу України, у якому є положення про намір зробити договірні замовлення і

договірні ціни основними формами відношень для більшої частини промислових підприємств [48, с. 42].

Детермінанти, пов'язані з правозастосовчою діяльністю контролюючих і правоохоронних органів, характеризуються тим, що система соціального контролю за підприємницькою діяльністю дотепер не підготовлена до виконання покладених на неї функцій. Безконтрольність функціонування малих підприємств створила умови для ділків "тіньової економіки" легалізації отриманих протиправним шляхом капіталів.

До недоліків такого контролю можна віднести:

- відсутність узгодженості і взаємодії в контролі за дотриманням законодавства про підприємницьку діяльність з боку місцевих рад, фінансових та правоохоронних органів;

- вжиття формальних заходів до порушників закону;

- неприйняття заходів для усунення криміногенних чинників за інформацією правоохоронних органів;

- відсутність декларацій про доходи.

Багато підприємців починали свою діяльність і вкладали десятки, а іноді й сотні тисяч гривень без банківського кредиту, але дуже рідко органи прокуратури вимагали при цьому декларації про прибутки. Дуже часто перераховані недоліки контролю з боку податкових адміністрацій, банківських установ, підприємств гарантів, правоохоронних органів створюють сприятливі умови для вчинення різноманітних зловживань у сфері підприємництва.

Аналіз кримінальних справ і матеріалів про відмову в порушенні кримінальних справ, пов'язаних із правопорушеннями в сфері підприємницької діяльності показує, що правоохоронні органи зіткнулися з рядом проблем, по-перше, пов'язаних із нечіткістю, іноді недосконалістю норм права, що регулюють цю діяльність; по-друге, із проблемами, пов'язаними з неправильною оцінкою і вирішенням матеріалів про факти правопорушень у цій сфері. Практика свідчить, що більше половини порушених кримінальних справ за фактами розкрадань, хабарництва, податкових злочинів у

підприємницькій сфері припинялися за відсутністю складу або події злочину.

Однією з основних причин такого становища є те, що працівники правоохоронних органів дають неправильну оцінку юридичним фактам, що мають місце в підприємницькій діяльності. Характерними помилками є неправильна кваліфікація таких правопорушень, як: порушення статуту малого підприємства, правил витрати кредитів тощо. Це розцінюється співробітниками правоохоронних органів як злочин, хоча це фінансові й організаційні порушення [90].

Тому не дивно, що в наказах МВС України неодноразово вказувалося на низький рівень вивчення й аналізу криміногенної обстановки в підприємницькій сфері, слабку профілактичну роботу в цьому напрямку, а саме: недосконаліть податкового законодавства, його нестабільність; втрату довіри населення до фінансово-кредитної системи (трастам, банкам і т.п.), крах державної системи заощаджень (кошти на депозити не вкладаються і не інвестуються в офіційний сектор економіки); прорахунки в процесі приватизації державного майна; корупцію в усіх її проявах.

Визначення детермінантів, які сприяють вчиненню корисливих злочинів у підприємницькій діяльності, має практичне значення в тому, що вони можуть бути вихідним моментом для розробки і здійснення заходів щодо попередження і припинення злочинів, які вчиняються в сфері підприємництва.

Підводячи підсумок сказаному в цьому розділі, можна зробити такі висновки:

1. На кризове становище, в якому в певній мірі знаходиться економіка України, впливають чинники, які діють завдяки недосконалим відносинам в цій сфері, породжують цілий комплекс негативних соціальних наслідків у тому числі криміногенного характеру. Саме цим можна пояснити те, що в останній час у державі відбулося значне зростання економічних злочинів, включаючи й сферу підприємницької діяльності.

2. На погіршення економічної ситуації значною мірою впливає непослідовність, нерішучість у проведенні реформ у суспільстві, що, в свою

чергу, породжує негативні наслідки і для підприємництва України.

3. Зростання стану загальної злочинності, несприятливі зміни в її структурі в сторону організованих форм, вкрай загострює криміногенну ситуацію в сфері підприємництва.

4. Органи державної влади і, передусім, правоохоронні органи, виявилися недостатньо підготовленими в законодавчому та в організаційному плані до нейтралізації факторів, які обумовлюють вчинення злочинів підприємцями, а також посадовими особами держапарату, пов'язані з функціонуванням приватного сектору економіки.

5. Малий та середній бізнес в Україні ще не став рушійною силою економіки, а підприємці - тим середнім класом, що становить основу громадянського суспільства. Без розв'язання цих завдань не можна сподіватись на подолання злочинності у даній сфері [97, с. 135-137].

Для виходу з кризи особливе значення має правильне визначення пріоритетів економічної політики. Виходячи з нинішньої ситуації основним її пріоритетом повинна стати не фінансова стабілізація на основі комплексних методів регулювання фінансовою діяльністю країни, а також створення сприятливого інвестиційного клімату, що надасть можливості прискореного виходу з кризової ситуації, і сприятливих умов для пожвавлення трудової, ділової і підприємницької активності, стимулювання виробництва і підвищення конкурентоздатності вітчизняних товарів, підвищення продуктивності праці на основі науково-технічного прогресу і нових стимулів до праці, зв'язаних з приватизацією і реформою заробітної платні й доходів у цілому.

1.2. Теоретико-методологічні підходи до криміналізації правопорушень у підприємницькій сфері

Одним з засобів боротьби із соціально шкідливими явищами або процесами, зокрема у підприємницькій діяльності, що набувають характеру

суспільної небезпеки, є їх криміналізація – визначення їх у відповідному нормативно - правовому акті як злочинних.

Слід зазначити, що сам термін «криміналізація» в доктрині кримінального права вживається у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні під ним прийнято розуміти певний порядок визнання діяння злочинним; широким поняттям терміна «криміналізація» також охоплюються законодавчі обмеження в застосуванні інститутів звільнення від покарання, збільшення кримінально караних діянь у суспільстві тощо.

Першим напрямком здійснення кримінально-правової політики у підприємницькій діяльності є криміналізація суспільно небезпечних діянь в даній сфері. Як слушно пише П.М. Панченко, «в силу особливого права держави визначати область злочинної і караної поведінки кримінальна політика вирішує головне питання: що вважати злочином? Визначення того, що, скажімо, таке-то діяння - є суспільно небезпечним, а таке-то - не є, - це, насамперед, питання кримінальної політики. Політичне його вирішення, закріплене правовим, створює загальні контури системи криміналізації суспільно небезпечних діянь». Важливого значення даному напрямку кримінально-правової політики надає і сам закон про кримінальну відповідальність. Відповідно до частини 2 статті 1 КК України «Кримінальний кодекс України визначає, які суспільна небезпечні діяння є – злочинами» [61, с. 160-165; 28].

Тож, процес криміналізації правопорушень підприємницьких злочинів полягає у з’ясуванні цілей, підстав становлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння. На підставі цього процесу, формується сукупність норм кримінального права, які містять перелік злочинів і передбачених за них покарань, а також підстав та умов притягнення винних до кримінальної відповідальності чи звільнення від неї [47, с. 186].

Однією з аксіом кримінально-правової доктрини є те, що криміналізація правопорушень підприємницьких злочинів має бути обумовлена певними факторами. Інколи ці фактори називають підставами визнання діяння

кримінально протиправним. У теорії права існують різні погляди щодо факторів (підстав) криміналізації правопорушень підприємницьких злочинів [72, с. 168-169].

Сучасна наука виділяє такі основні підстави для криміналізації підприємницьких правопорушень:

1) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України;

2) необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави (ст. 3 Конституції України), яка стала приводом до криміналізації низки діянь у сфері товарообігу тощо;

3) результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності певного діяння, які обґрунтовують необхідність його кримінально-правової заборони. При цьому, як правило, не криміналізується діяння, яке не є поширеним або, навпаки, поширеним на стільки, що боротьба з ним кримінально-правовими засобами буде вкрай неефективною (наприклад, виготовлення самогону для власних потреб, а не з метою торгівлі).

Проте, існують різні підходи до визначення підстав криміналізації правопорушень підприємницьких злочинів.

Підприємницькі відносини регулюються значною кількістю нормативно-правових актів, кожен з яких має своє функціональне значення. Тому для повномірного розуміння правових засад криміналізації суспільно-небезпечних діянь у сфері підприємницької діяльності необхідно розуміти вплив на таку сферу відносин кожного з існуючих нормативних актів, що регулюють підприємницьку (господарську) діяльність.

Для початку розглянемо нормативно правові акти, які притаманні для трьох груп злочинів: Господарський Кодекс України, Цивільний кодекс України і, безперечно, Кримінальний Кодекс України.

Спершу розглянемо нормативно-правові акти для першої групи злочинів: «Діяння, що порушують принцип свободи підприємницької діяльності у межах

закону». Правові засади злочинів у вигляді незаконної підприємницької діяльності, є нормативно правові акти, що безпосередньо визначають критерії «законної господарської діяльності», а також прямі норми-заборони здійснення окремих видів діяльності. До таких актів відносяться:

- Закони України: «Про підприємництво» [19], «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», «Про банки і банківську діяльність», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [6], «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [23].

Для другої категорії злочинів у сфері підприємництва, а саме злочини у вигляді неправомірної підприємницької діяльності, правовою базою є нормативно правові акти, що передбачають порядок реєстрації, ліцензування та здійснення підприємницької діяльності, оскільки для кваліфікації діяння як злочин передбачений КК статтями 205, 205-1, 212, 213 тощо, оскільки для встановлення неправомірності, необхідно визначити належний порядок здійснення такої діяльності. Таким чином для даної групи злочинів нормативно правовою базою є:

- Податковий Кодекс України [29].

- Закони України: «Про ліцензування видів господарської діяльності» [13], «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [7], «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [6], «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [23], «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про металобрухт».

- Постанови Кабінету Міністрів України: від 23 листопада 2016 р. № 852 «Деякі питання ліцензування господарської діяльності з надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення», від 29 серпня 2003 р. № 1380 «Про ліцензування освітніх послуг», від 30 березня 2016 р. № 256 «Деякі питання ліцензування будівництва об'єктів IV і V категорій складності».

- Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.03.2016 № 524 «Про затвердження переліку обладнання та устаткування, які необхідно мати спеціалізованому підприємству та його приймальним пунктам або спеціалізованому металургійному переробному підприємству при здійсненні операцій з металобрухтом».

Для встановлення факту вчинення злочинів віднесених до другої групи злочинів в сфері підприємницької «Діяння, що порушують принцип захисту економічної конкуренції» необхідно встановити які саме гарантії, надані державою суб'єкту підприємництва.

Першою гарантією держави в сфері підприємництва є забезпечення охорони від незаконних посягань та захист законної діяльності господарюючих суб'єктів. Так, у даному випадку, для кваліфікації дій необхідно визначити які вимоги є законними для господарської діяльності та порядок реалізації суб'єктних прав контрагента. В цьому випадку, окрім загальних для інституту актів слід звернутися до актів встановлення законності вимог до контрагента (ст. 206 КК), а також, в окремих випадках, наприклад, визначити право власності, порядок передачі, реєстрації майна(при вирішення щодо кваліфікації діяння відповідно до ст. 206-2) - Земельний Кодекс України.

Другою, не менш важливою, гарантією держави є забезпечення чесної та добросовісної конкуренції на ринку. Правовою базою для кваліфікації злочинів в сфері захисту добросовісної конкуренції (ст. 221,223, 229 232-1) є:

- Закони України: «Про захист економічної конкуренції» [10], «Про захист від недобросовісної конкуренції» [9], «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [17], «Про інформацію».

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» від 09.08.1993 № 611.

- Наказ Правління Національного Банку України «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» від 14.07.2006 № 267.

Останньою групою злочинів, відповідно до класифікації, є - діяння, що порушують принцип захисту споживача. Нормативно-правовою базою кваліфікаційного процесу для даних злочинів є акти, що встановлюють права споживачів у широкому сенсі — користувачі товарів та послуг, що надаються відповідно до угоди. Оскільки до групи злочинів було віднесено ст. 227 та 232-2, суб'єкту кваліфікації необхідно буде звернутися до таких нормативних актів: Закон України «Про захист прав споживачів» та нормативно-технічні вимоги, що визначені технічними документаціями конкретної продукції, оскільки при умисному виведенні на ринок України небезпечної продукції, продукція має не відповідати заявленим нормам, що визначені компетентним органом(і обов'язково призначення експертизи для встановлення даної невідповідності та небезпечності продукції).

При кваліфікації діяння передбаченого ст. 232- 2 КК [28], суб'єкт кваліфікації має встановити, яку інформацію має право отримати емітент, аби правильно визначити предмет даного злочину. Правовою базою у даному випадку є: Закони України «Про цінні папери та фондовий ринок» [25] та «Про акціонерні товариства».

Нормативно-правова база кваліфікаційного процесу злочинів в сфері підприємництва є дуже масивною і потребує ретельного вивчення суб'єктом кваліфікації, незважаючи на те, що дана група злочинів має загальні акти регулювання, майже кожне діяння при кваліфікації потребує звернення як мінімум до одного спеціального акту, що зумовлює складність та проблематику кваліфікації в цілому.

Злочини у сфері підприємницької діяльності - це злочини, які вчинюються у промисловості, сільському господарстві, торговельно-

посередницькій діяльності, фінансовій сфері та інших сферах господарювання. Основні ознаки господарських злочинів полягають у тому, що: 1) вони вчиняються у сфері підприємницької діяльності; 2) суб'єктами цих злочинів можуть бути приватні (громадяни) та службові особи; 3) спрямовані вони на отримання економічної вигоди; 4) вчинюються лише навмисно з мотивів користі; 5) вчинення їх пов'язане з порушенням норм, які регулюють господарську діяльність [47, с. 135].

Враховуючи зазначене, до злочинів у сфері підприємницької діяльності належать вказані нижче:

1. Злочини у сфері відносин власності, вчинені в процесі господарської діяльності: крадіжка (ст. 185); шахрайство (ст. 190); Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191).

2. Злочини в сфері фінансових відносин: виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного збору чи голографічних захисних елементів (ст. 199); незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200); легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209); ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212) [28]; ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (212-1); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222); підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (223-1); порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (223-2); незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок (ст. 216); виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів

(ст. 224).

3. Злочини в сфері виконання бюджету: нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210); видання нормативно- правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211).

4. Злочини в сфері підприємницьких відносин: незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (203-1); фіктивне підприємництво (ст. 205); протидія законній господарській діяльності (ст. 206); доведення до банкрутства (ст. 219); незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204); порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213).

5. Злочини в сфері проявів недобросовісної конкуренції: незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232).

6. Злочини в сфері відносин обслуговування населення: умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227); Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229).

7. Злочини в сфері регулювання переміщення майна через митний кордон України: контрабанда (ст. 201) [28].

8. Злочини в сфері приватизації: незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233).

9. Службові злочини, вчинені в процесі господарської діяльності: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364); перевищення влади або службових повноважень (ст. 365) тощо [28].

Для розуміння особливостей визначених вище кримінальних діянь, правильної їх кваліфікації з метою вироблення чітких механізмів їх протидії,

важливим є дослідження складу зазначених злочинів.

Ознаки таких злочинів можна виділити на основі положень передбачених розділом VII «Злочини у сфері господарської діяльності».

Об'єднуючи в самостійний розділ Особливої частини КК (VII розділ) злочини, які вчиняються у сфері господарської діяльності, законодавець виходить із спільності їх родового об'єкта, яким є суспільні відносини, що складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг.

Статтею 199 визначено такий злочин як, - виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного збору чи голографічних захисних елементів.

Безпосередній об'єкт цього злочину – суспільні відносини у сфері кредитно-грошової системи України, а також інших країн у разі підробки їх валюти. Відповідно до Міжнародної конвенції від 20 квітня 1929 р. щодо боротьби з підробкою грошових знаків, ратифікованою урядом СРСР 3 травня 1931 р., держави-учасниці встановили відповідальність за підробки не тільки власних грошей, а й тих, що знаходяться в обігу цих держав. Тут Україна виступає як правонаступниця. Випуск (емісія) грошових знаків проводиться державою суворо централізовано, з урахуванням відповідності між грошовою і товарною масами, щоб не допустити, стримати чи подолати знецінення грошей (інфляцію) [61, с. 55-57].

Предмет цього злочину становлять: підроблена національна валюта України у вигляді банкнот або металевої монети; іноземна валюта; державні цінні папери; білети державної лотереї.

Об'єктивна сторона цього злочину може виражатися у виготовленні, зберіганні, придбанні, перевезенні, пересиланні, ввезенні в Україну з метою збуту, а також збуті зазначених предметів.

Суб'єктивна сторона цього злочину – прямий умисел, поєднаний з метою

збуту вказаних вище предметів.

Відсутність такої мети виключає кримінальну відповідальність. Суб'єкт злочину – будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку. Відповідно до зазначеної Міжнародної конвенції 1929 р. іноземні громадяни підлягають кримінальній відповідальності за ст. 199 ККУ незалежно від місця вчинення злочину, навіть якщо вони вчинили його за кордоном, проти грошової системи будь-якої з держав – учасниць конвенції.

Наступним поширеним злочином у підприємницькій діяльності є - ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 ККУ) [28].

Цей злочин у сфері підприємництва справедливо вважається одним з найпоширеніших і найтяжчих за ступенем суспільної небезпеки. Несплата податків, зборів та інших обов'язкових платежів у всіх цивілізованих країнах є кримінально-караним діянням.

Об'єктом злочину є суспільні відносини, пов'язані з правильною і своєчасною сплатою податків, зборів, інших обов'язкових платежів юридичними і фізичними особами. Весь комплекс цих відносин можна узагальнено визначити як податкову систему України. Податки, збори, інші обов'язкові платежі є одним з основних джерел, що забезпечують надходження, необхідні для нормального функціонування держави.

Ненадходження до бюджету податків та інших обов'язкових платежів призводить до його дефіциту, а звідси і до соціальної напруженості, у зв'язку з невчасною виплатою заробітної плати, стипендій, пенсій, тощо. Разом з тим не можна замовчувати те, що існуюча система оподатковування є нераціональною і потребує серйозних змін, спрямованих на зменшення тиску на платників [75, с.53].

Об'єктивна сторона складу цього злочину виражається у діянні, його злочинних наслідках і причинному зв'язку між ними. Діяння може полягати:

а) злочинній бездіяльності, що має форму навмисного неподання податкових декларацій і рахунків. Подача таких декларацій або рахунків

необхідна для правильного нарахування податку, інших обов'язкових платежів і тому передбачена законодавством як обов'язок платників. Правила застосування Податкового кодексу України вимагають щорічну подачу декларації про прибуток суб'єктами підприємницької діяльності (щоквартально підприємствами - платниками податків);

б) приховування (заниження) об'єктів оподатковування. У цьому разі відповідні документи подаються суб'єктами підприємництва. Проте в них або допускаються навмисні перекручування відомостей з метою створити враження, що обсяг прибутку є меншим, ніж у дійсності (Закон називає це заниженням об'єкта оподатковування), або має місце неповідомлення податкових органів про ті чи інші надходження (приховування об'єкта оподатковування).

Обов'язковим наслідком такого злочину є заподіяння збитків державі. Він полягає у ненадходженні до бюджетів чи державних цільових фондів коштів, що повинні були надійти від суб'єктів господарювання. Незначна несплата податку не тягне кримінальної відповідальності. У законі сказано, що збитки можуть бути нанесенні у значних, великих та особливо великих розмірах, які визначені в примітці до ст. 212 КК [28].

Наслідки повинні бути закономірним результатом діяння, тобто знаходитися з ним у причинному зв'язку. Якщо через обставини, що не залежать від волі винної особи, вдалося запобігти нанесенню збитків державі (наприклад, спроба заниження об'єкта оподатковування була своєчасно виявлена і підприємець сплатив належний податок), скоєне повинно кваліфікуватися як замах на даний злочин.

Надходження податкових платежів у бюджет повинне здійснюватися в термін, визначений законодавством для того чи іншого виду податку. Тому ухилення від сплати податків буде закінченим злочином з моменту, коли сума податкових платежів не надійшла в бюджет до встановленого законом терміну [91, с. 704].

Кваліфікуючими ознаками цього складу злочину є розміри заподіяної

шкоди, що визначені в примітці до ст. 212 КК. У ній вказується, що значним розміром шкоди треба вважати суму несплаченого податку, що в 1000 і більше разів перевищує встановлений законодавством неоподаткований мінімум доходів громадян (за ч. 1). Під великим розміром - суму, що перевищує в 3000 і більше разів неоподаткований мінімум доходів громадян (за ч. 2), а особливо великим - суму, що в 5000 і більше разів перевищує цей мінімум (за ч. 3) [28].

Виходячи із зазначеного, доцільним є за необхідне подальше вдосконалення ст. 212 КК, що пов'язано, в першу чергу, з різними формами платежів - податку, зборів та інших обов'язкових платежів і контролем за правильністю їхньої сплати. Доцільно подумати про заміну «ухилення» від сплати податку на норму, яка передбачала б відповідальність за сам намір не сплачувати податки.

Суб'єктами злочину, передбаченого ст. 212 КК, можуть бути службові особи підприємств, незалежно від їх форми власності, на які покладені обов'язки ведення бухгалтерського обліку, подання податкових декларацій, звітів та інших документів, пов'язаних із оподаткуванням, громадяни-підприємці і фізичні (приватні) особи [91, с.708].

Кваліфікуючими ознаками даного складу злочину є і вчинення його за попередньою змовою групою осіб (ч. 2) і особою, раніше судимою за цей злочин (ч. 3).

Суб'єктивна сторона злочину відповідно до закону може мати форму тільки умислу, який частіше буває прямим: суб'єкт усвідомлює протиправність свого діяння, передбачає злочинні наслідки у вигляді несплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів і бажає їх настання.

Особливістю цієї норми є існування спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого у ч. 4 ст. 212 КК. Закон зазначає, що особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені ч. 1 та 2 цієї статті, звільняються від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податок, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою

(фінансові санкції, пеня) [91, с.712].

Аналіз такого злочину у сфері підприємництва, як - фіктивне підприємництво (ст. 205 ККУ) [28], дає зрозуміти наступне.

Об'єкт даного злочину аналогічний об'єкту заняття господарською або банківською діяльністю без реєстрації чи ліцензії.

Об'єктивна сторона включає:

а) по ч. 1 - діяння, яке виражається в створенні або придбанні (цілком або частково) суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона.

Чинне законодавство (зокрема, Цивільний кодекс, Господарський кодекс, Закон України «Про господарські товариства») встановлює, що суб'єкт підприємництва може провадити тільки ту діяльність, яка визначена в статутних документах [91, с. 623].

Наявність у діях винного складу аналізованого злочину буде за умови, що підприємство створювалося або було придбано не для здійснення статутної діяльності. Організаційно-правові форми підприємництва можуть бути різноманітними. Це може бути кооператив, господарське товариство, акціонерне товариство тощо. Але головне те, що суб'єкт не збирається здійснювати ті види підприємницької діяльності (виконання робіт, надання послуг, виробництво товарів і т.п.), які записані в статуті. Наприклад, комерційний банк створює фіктивне підприємство не з метою проведення банківських операцій, а для прикриття торговельно-посередницьких угод, вчинення яких йому заборонено по ч. 2 - ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або заподіяли велику матеріальну шкоду державі, банкові, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам [91, с. 624].

Згідно з приміткою до ст. 205, матеріальна шкода, яка заподіяна фізичним особам, вважається великою, якщо вона у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а матеріальна шкода, яка заподіяна державі або юридичним особам, вважається великою, якщо вона у

тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Діяння виражається в активних діях, спрямованих на створення або придбання суб'єкта підприємництва. Наслідки цього діяння можуть виникнути як безпосередньо в результаті придбання чи створення суб'єкта підприємницької діяльності, так і в результаті подальшої його фіктивної діяльності, а також невиконання зобов'язань, що виникли з попередньої статутної діяльності даної юридичної особи. Нестатутну діяльність можуть проводити й особи, які не створювали підприємницьку структуру - важливо, щоб відповідні дії були вчинені з її використанням і щоб винний усвідомлював цей факт.

Суб'єктом злочину може бути осудна, фізична особа, якій виповнилося 16 років, власник або посадова особа підприємницької структури.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Особливістю суб'єктивної сторони даного злочину є те, що винний уже під час створення або придбання підприємства знає, що воно буде використано не для тієї діяльності, що декларується в статутних документах. Настання злочинних наслідків злочину суб'єкт може як бажати, так і свідомо допускати [61, с. 118-119].

Мотивом злочину можуть бути бажання одержати кредит, створити перешкоди для конкурентів чи умови для заволодіння чужим майном. Створена або придбана підприємницька структура може бути підставною і являти собою початковий етап для того, щоб з її допомогою зареєструвати інші юридичні особи, діяльність яких уже безпосередньо завдасть шкоди. Наприклад, створена структура виступає в якості фундатора довірчого товариства, яке потім «зникає», прихопивши кошти довірителів.

Кваліфікуючою ознакою цього злочину є вчинення його повторно або заподіяння значної матеріальної шкоди. Під повторністю в даному випадку розуміється вчинення двох і більше саме тих дій, які є фіктивним підприємництвом [91, с. 625].

Досить часто суб’єкти підприємництва вдаються до таких неправомірних діянь як - випуск або реалізація недоброякісної продукції (ст.227 ККУ) [28].

Об'єктом зазначеного злочину є суспільні відносини, пов'язані з забезпеченням прав і інтересів споживачів у частині забезпечення відповідної якості і безпеки продукції і товарів, що реалізуються споживачам.

При цьому термін «споживач» для даної норми містить у собі будь-якого громадянина або юридичну особу, яка набувала продукцію або товари не для продажу, а для використання за функціональним призначенням.

Предметом злочину є недоброякісна, нестандартна або некомплектна продукція або товари, що випускаються на товарний ринок або реалізуються споживачеві у великих розмірах.

Об'єктивна сторона злочину міститься в діях, якими здійснюється випуск предметів злочину на товарний ринок або реалізація їх споживачам.

Вживаючи вираз «випуск на товарний ринок», законодавець має на увазі, що, внаслідок дій. винної особи, на товарному ринку з'являється тільки що виготовлена недоброякісна, нестандартна, некомплектна продукція або товар.

Тобто під випуском варто розуміти передачу предметів злочину для реалізації або її передачі в будь-якому виді безпосередньо від виробника споживачеві. Випуск здійснюється безпосередньо виробником або суб'єктом, якого виробник уповноважив вести збут своєї продукції [91, с. 785].

Іншою реалізацією варто вважати будь-яку платну передачу предметів злочину споживачеві. Тут реалізацію здійснює вже не виробник, а інший продавець. При цьому не має значення походження предметів злочину, продавець може одержати їх від виробника або від іншого продавця-посередника.

Закінченим злочин буде з моменту, коли предмет злочину реально вийшов на товарний ринок, тобто, виявився в споживача або торговця продукцією чи товаром, і був випущений або реалізований у великих розмірах.

У примітці до статті говориться, що під випуском або реалізацією недоброякісної продукції, вчиненим у великих розмірах, слід вважати розміри, які перевищують триста неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Склад цього злочину є формальним - настання якихось обов'язкових

наслідків злочинного діяння законом тут не передбачене.

Суб'єктом злочину може бути фізична особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, є працівником підприємства, організації, що виробляє продукцію або товари, якщо він відповідає за якість продукції, що випускається підприємством, або ж за її реалізацію. Як суб'єктів, варто розглядати і працівників торгових організацій, що здійснюють реалізацію недоброякісної продукції [91, с.787-788].

Суб'єктивна сторона випуску або реалізації недоброякісної продукції може мати вигляд як навмисної, так і необережної провини, причому необережність у цих випадках приймає форму злочинної недбалості, а навмисна провина - прямого умислу.

Винний може розуміти суспільну небезпеку характеру своїх дій і бажати їх вчинення - евентуальний намір, тобто свідоме допущення дій без бажання його вчинити виглядає отут неможливим. Також неможлива необережність у виді злочинної самовпевненості, тому що, передаючи недоброякісну продукцію споживачу або торговцю, винний не може розраховувати на які-небудь обставини або дії, у результаті яких продукція з неякісної перетвориться в нормальну [91, с.787-789].

За різного роду злочинні зловживання службовими особами своїми повноваженнями кримінальне законодавство встановлює відповідальність за статтями 364-370 ККУ. Більшість вчених кримінологів та криміналістів (Б.В. Здравомислов, Ю.І. Ляпунов, О.Я. Светлов) об'єктом службових злочинів визнають, тією чи іншою мірою, суспільні відносини, що визначають і регулюють належну роботу державного і громадського апарату [28].

Не можна не погодитися з думкою М.І. Хавронюка, М.І. Мельника і О.О. Дудорова, що таке визначення об'єкту є неповним, оскільки воно залишає осторонь суспільні відносини, які складаються у сфері функціонування крім державної інших форм власності, (в т.ч. у підприємництві).

Особи, які наділені розпорядно-управлінськими функціями установ та організацій, апарату об'єднань громадян так само, як і відповідні особи

державних підприємств, установ та організацій, на нашу думку, також мають бути суб'єктами посадових злочинів. Слід зауважити, що такі обов'язки визначаються не державою, а статутами підприємства, установи чи організації, зміст яких повинен відповідати вимогам, встановленим діючим законодавством. Отже зловживання такими особами своїми повноваженнями також буде посяганням на нормальну, яка відповідає діючому законодавству, роботу приватних чи колективних підприємств, установ та організацій.

Тому є підстави вважати, що до родового об'єкту службових злочинів треба віднести суспільні відносини, які визначають і регулюють правильну роботу держаного апарату і апарату об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності.

До безпосереднього об'єкту службового злочину буде за доцільне віднести правильну діяльність державного апарату, окремої організації, установи, підприємства, незалежно від форми власності, зміст якої визначається законодавством України.

Таким чином, службовими злочинами потрібно визнати діяння, які посягають на правильну роботу державного апарату, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, і яке пов'язане з зловживанням особою своїм службовим становищем, що завдало істотної шкоди державним інтересам або правам та свободам людини і громадянина чи інтересам юридичних осіб, що охороняються законом [91, с. 755-756].

Чинне законодавство України службовими визнає осіб, які виконують відповідні функції в органах державної влади, місцевого самоврядування, на державних підприємствах, в установах і організаціях, підприємствах приватної чи колективної форм власності, у тому числі спільних, кооперативних та інших суб'єктах підприємництва.

Однак, О.Я. Светлов і С.В. Трофімов зазначають, що до службових осіб, що займають певні посади, не слід відносити службовців підприємств усіх форм власності, в тому числі суто державної, тому що такі особи не виконують функцій державної влади та управління, тобто публічно-правових функцій.

Вони лише організують господарську, економічну та соціальну діяльність підприємства за дорученням (контрактом, призначенням) його власника.

Службовці підприємств усіх форм власності, виконуючи організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції, можуть вчиняти протиправні дії, які відповідають ознакам об'єктивної сторони службових злочинів: зловживання службовим становищем; перевищення службових повноважень; одержання хабара; службове підроблення. Але, на думку О.Я. Светлова і С.В. Трофімова, ці дії не посягають на нормальну діяльність державного апарату і можуть тягнути відповідальність за господарські злочини, злочини проти конституційних прав громадян, проти порядку управління тощо. Так, одержання незаконної винагороди керівником підприємства повинно передбачати відповідальність за комерційний підкуп, що доречно включити в ККУ.

В одному із варіантів проекту КК передбачалось виділення публічних посадових осіб та функціонерів, тобто службовців державних підприємств, установ та організацій, не наділених повноваженнями публічних посадових осіб, а також представників управлінської сфери державних підприємств, установ та організацій. Але у новому КК збереглося положення стосовно визначення службової особи, що потребує в подальшому доопрацювання її юридичної природи.

Суб'єктом більшості злочинів у сфері підприємництва (господарювання) є загальний суб'єкт, тобто фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку. Окремі діяння визнаються злочинами, якщо їх вчиняють спеціальні суб'єкти, наприклад: посадова особа; засновник чи власник суб'єкта підприємницької діяльності; особа, відповідальна за якість продукції, що реалізується суб'єктом підприємницької діяльності тощо. Суб'єктами деяких складів злочинів можуть бути як приватні, так і посадові особи.

Суб'єктивна сторона більшості злочинів у сфері підприємництва (господарювання) характеризується умисною формою вини, при цьому для

деяких складів злочину обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони є мотив і мета, здебільшого корисливі. Окремі види злочинів у сфері господарської діяльності вважаються необережними в цілому, хоча психічне ставлення до самого діяння при їх вчиненні може бути й умисним. Щодо складу злочину, передбаченого ст. 227 [28], то він характеризується як умисною, так і необережною формою вини.

Згідно ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» скасовується кримінальна відповідальність за ті діяння у сфері господарської діяльності, які на сьогодні втратили ознаки підвищеної суспільної небезпеки, достатньої для переслідування їх у кримінальному порядку.

Йдеться про склади злочинів, передбачених статтями 202 «Порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг», 203 «Зайняття забороненими видами господарської діяльності», 207 «Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті», 208 «Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків», 214 «Порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння», 215 «Підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків», 217 «Незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірного клейма», 218 «Фіктивне банкрутство», 220 «Приховування стійкої фінансової неспроможності», 221 «Незаконні дії у разі банкрутства», 223 «Розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску», 225 «Обман покупців та замовників», 226 «Фальсифікація засобів вимірювання», 228 «Примушування до антиконкурентних узгоджених дій», 234 «Незаконні дії щодо приватизаційних паперів», 235 «Недотримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання» чинного Кримінального кодексу України [28].

Необхідність прийняття названого Закону обумовлена тим, що надмірне втручання правоохоронних органів у діяльність господарюючих суб’єктів

створює істотні перешкоди для реалізації конституційно закріпленого права громадян на зайняття підприємницькою діяльністю.

Вітчизняне законодавство характеризується необгрунтовано завищеним рівнем криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності, що є перепоною для розвитку підприємництва, а також виступає причиною недоотримання Державним бюджетом України належного відшкодування шкоди, завданої протиправними діями у зазначеній сфері.

Так, невиправдано широке коло законодавчо встановлених підстав для застосування покарання у вигляді позбавлення волі за вчинення злочинів в економічній сфері не сприяє відшкодуванню засудженими заподіяної ними шкоди.

Крім того, непоодинокими є випадки зловживань правоохоронними органами під час притягнення підприємців до кримінальної відповідальності, що має наслідком погіршення інвестиційного клімату в державі і зниження підприємницької активності населення [61, с. 120-124].

Отже, на сьогодні очевидною є потреба у приведенні положень вітчизняного законодавства, що встановлює юридичну відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері економіки та підприємницької діяльності, у відповідність із європейськими стандартами, згідно з якими за скоєння зазначених правопорушень пріоритет надається застосуванню фінансових санкцій.

Таким чином, аналіз нового кримінального законодавства України стосовно злочинів у сфері підприємництва дозволяє дійти висновку, що воно:

1) у термінологічному аспекті надає більший пріоритет поняттю «господарська діяльність», ніж поняттю «підприємницька діяльність», що іноді створює певні труднощі у розумінні та тлумаченні положень окремих диспозицій;

2) декриміналізує деякі діяння, склади яких ще закріплені у чинному кримінальному законодавстві, зокрема, спекуляцію, порушення правил торгівлі, незаконну торговельну діяльність тощо;

3) частково змінює в бік удосконалення редакцію переважної більшості кримінально-правових норм, щодо яких робиться рецепція з чинного кримінального законодавства;

4) криміналізує та встановлює нові види злочинів у сфері підприємництва, зокрема, легалізацію (відмивання) грошових коштів та майна, здобутих злочинним шляхом (ст. 209), незаконні дії у разі банкрутства (ст. 221); порушення антимонопольного законодавства (ст. 230) тощо;

5) додає до розділу про злочини у сфері господарської (підприємницької) діяльності такі норми, які в чинному кримінальному законодавстві містяться в інших главах, при цьому враховуючи особливості їх родового та видових об'єктів, зокрема, контрабанду (ст. 201), порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 210) тощо [28].

Наведений вище перелік підстав криміналізації правопорушень підприємницьких злочинів не є вичерпним. Таким чином, слід зробити висновок про те, що криміналізація означених правопорушень є процесом виявлення суспільно небезпечних видів поведінки учасників підприємницьких відносин, визнання допустимості, можливості і доцільності кримінально-правової боротьби з ними і фіксації в кримінальному законі конкретних видів діянь таких осіб в якості злочинних та кримінально караних.

РОЗДІЛ 2
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

2.1. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину у сфері підприємницької діяльності, їх характеристика

Розуміння складу злочинів у сфері підприємницької діяльності є важливою складовою даного дослідження, оскільки такі види правопорушень порушують суспільні відносини з приводу законно здійснюваної господарської діяльності, виробництва та розподілу продукції та послуг.

Під злочинами у сфері господарської діяльності потрібно розуміти передбачені нормами розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України [28], як посягання на порядок обігу грошей, цінних паперів, інших документів, на системи оподаткування, бюджетного і валютного регулювання, порядок переміщення предметів через митний кордон, порядок зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю, права і законні інтереси кредиторів і споживачів, добросовісну конкуренцію і антимонополістичну діяльність, а також на порядок приватизації [72, с. 168].

Аналіз спеціальної і загальної юридичної літератури, з цієї категорії кримінальних правопорушень, свідчать проте, що існують суттєві складнощі при кваліфікації різних злочинів у сфері підприємницької діяльності, пов'язані з недосконалістю чинного кримінального законодавства, різними тлумаченнями кримінально-правових понять. Так, наприклад, означений розділ Особливої частини КК України неодноразово доповнювався новими складами правопорушень, які зараз складають 88% від загальної кількості його статей. Це свідчить про триваючий процес реформування нормативної бази щодо кримінальної відповідальності за злочини у сфері підприємництва.

Досліджуючи означене коло питань у першу чергу з'ясування потребує об'єкт досліджуваних злочинів. Науковці по різному визначали родовий об'єкт злочинів у сфері підприємницької діяльності, зокрема, як:

— нормальна господарська діяльність;

— суспільні відносини у сфері економіки (економічної діяльності);

— весь конгломерат відносин, що складаються в процесі руху коштів, речей, прав, дій у сфері цивільного обороту країни;

— існуюча система господарювання;

— суспільні відносини, що утворюють систему господарювання [97, с. 118-129].

Судження науковців з приводу родового об'єкта далеко не однозначні. Зокрема, Господарський кодекс України визначає предметом свого регулювання господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання (ст. 1). Під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Разом з тим, відповідно до ст. 4 Господарського кодексу, фінансові відносини, що виникають у процесі формування бюджетів усіх рівнів, взагалі не можуть бути предметом регулювання господарського законодавства. Тобто, діяльність, пов'язана з формуванням бюджетів та їх виконанням (мобілізація, розподіл, перерозподіл й використання) не вважається господарською [72, с. 168-169].

Однак, злочини, що вчиняються у сфері державних фінансів, зокрема, нецільове використання бюджетних коштів (ст. 210), видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету (ст. 211), ухилення від сплати податків (ст. 212), перебувають у розділі «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК [28].

Проте, за існуючого стану законодавства, родовим об'єктом злочинів в сфері господарської діяльності потрібно визначити суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва всією сукупністю галузей господарства суспільного продукту, його розподілу та обміну, виконання робіт та надання

послуг вартісного характеру, а також в процесі формування та виконання бюджетів від результатів господарювання.

Наведене визначення поняття родового об'єкта виглядає дещо узагальненим, тому, для більшої конкретизації в залежності від галузі виробництва або виду діяльності, в злочинах у сфері підприємницької діяльності виділяють ще й видові об'єкти, за якими і визначається їх система.

Кримінально-правового захисту від злочинних проявів також потребують наступні групи суспільних відносин, що існують в межах всієї сфери підприємництва: суспільні відносини у сфері кредитно-посередницької та банківської діяльності; суспільні відносини зовнішньоекономічній діяльності; суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності; суспільні відносини у сфері приватизації; суспільні відносини у сфері державних фінансів; суспільні відносини у сфері споживчого ринку.

Залежно від видового об'єкта злочини у сфері господарської діяльності можна класифікувати таким чином: 1) злочини проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів (статті 199, 200, 223?, 223?, 224, 232?, 232? КК); 2) злочини проти системи оподаткування (статті 204, 212, 212?, 216 КК); 3) злочини проти системи бюджетного регулювання (статті 210, 211 КК); 4) злочини проти порядку переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201 КК); 6) злочини проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю (статті 203?, 205, 209?, 213 КК); 7) злочини проти прав і законних інтересів кредиторів (статті 219–222 КК); 8) злочини проти добросовісної конкуренції і антимонополістичної діяльності (статті 206, 229, 231, 232 КК) [28].

В наведену систему злочинів у сфері підприємницької діяльності (за видовим об'єктом) покладений загальний критерій – галузь господарства, або напрямок господарської діяльності. Однак, слід додати, що за безпосереднім об'єктом злочини кожного з системних елементів можуть бути розподілені на більш дрібні видові системи, але їх кількість значно зросте.

Наприклад, серед злочинів у сфері підприємницької діяльності можуть бути виділені злочини, що вчиняються суб'єктами господарювання і злочини, що посягають на їх законні права та інтереси, або злочини, пов'язані з порушенням певних правил чи обманом тощо [92].

Так, залежно від безпосереднього об'єкта посягання, можуть бути таких видів:

1. Злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (статті 199, 200, 201, 210, 211, 212, 212?, 204 і 216 КК).

2. Злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності господарюючих суб'єктів (статті, 203, 203?, 205, 206, 209, 209?, 213, 229, 231 і 232 КК).

3. Злочини у сфері банкрутства (статті 219 КК).

4. Злочини у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (статті 222, 223?, 223?, 224, 232?, 232? КК).

5. Злочини у сфері обслуговування споживачів (стаття 227 КК).

6. Злочини у сфері приватизації державного та комунального майна (стаття 233 КК) [28].

Тож, безпосереднім об'єктом визнаються конкретні суспільні відносини у сфері здійснення підприємницької діяльності.

На рівні безпосереднього об'єкта, у разі завдання суспільно-небезпечним діянням шкоди основному та додатковому об'єктам, вирішальне значення має лише шкода, що завдається основному безпосередньому об'єкту, суспільна небезпека від завдання шкоди додатковому об'єкту вважається вже врахованою і тому сукупної кваліфікації таке діяння не потребує.

Наприклад, при ухиленні від сплати податків додатковим безпосереднім об'єктом завжди виступають відносини власності, але злочин кваліфікується лише за відповідною частиною ст. 212 КК [28; 72, с. 171].

Слід зазначити, що майже значна частина правопорушень у сфері підприємницької діяльності мають бланкетні диспозиції. Правильна кваліфікація цих правопорушень неможлива без звернення до інших

законодавчих та нормативних актів, за допомогою яких розкриваються їх об'єктивні і суб'єктивні ознаки. У необхідних випадках потрібно обов'язково звертатися до положень Господарського кодексу України [35], Податкового кодексу України [29], Законів «Про захист економічної конкуренції» [10] та інших.

Із загальної кількості злочинів, про які йдеться у розділі VII Особливої частини КК, більше половини є предметними, тобто такими, що містять вказівку на наявність предмета злочину безпосередньо у диспозиції статті. У таких випадках, предмет злочину набуває значення обов'язкової ознаки складів цих злочинів і підлягає обов'язковому встановленню та доведенню. Відсутність предмета злочину в такому разі свідчить про відсутність складу злочину. В деяких випадках предмет злочину законодавцем пов'язується з наслідками злочину та розглядається як межа криміналізації діяння. Наприклад, при ухиленні від сплати податків їх несплачена сума має відповідати значному розмірові (тисяча і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) тощо. У разі вчинення продовжуваного злочину, виникають суттєві труднощі у встановленні фізичних параметрів предмета злочину, оскільки такий соціальний показник як неоподатковуваний мінімум доходів громадян є вкрай нестабільним.

Тому, при кваліфікації предметного злочину у сфері підприємницької діяльності, коли предмет злочину формується не одночасно, а протягом певного часу, потрібно розподіляти загальний час на періоди, в яких закон визначав неоподатковуваний мінімум доходів громадян тією чи іншою сумою, підрахувати їх кратність, відповідно, за кожний період, після чого скласти і встановити остаточний розмір (мається на увазі сума одного неоподатковуваного мінімуму доходів громадян за декілька років, а не щоквартальні зміни цієї суми).

Таким чином, родовим об'єктом цих злочинів є суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності. Економічний зміст цих відносин характеризується тим, що вони виникають з приводу виробництва, розподілу,

обміну та споживання товарів, робіт і послуг. Безпосереднім об'єктом даних злочинів є суспільні відносини, що складаються у певній сфері підприємницької діяльності. При вчиненні деяких злочинів одночасно має місце посягання і на додаткові безпосередні об'єкти, наприклад, життя та здоров'я людини чи власність – при протидії законній підприємницької діяльності. Відповідальність за окремі злочини у сфері підприємницької діяльності законодавець пов'язує з розміром предмета злочину.

За конструкцією об'єктивної сторони злочини в сфері підприємницької діяльності переважно виписані законодавцем як злочини з матеріальним складом, обов'язковими ознаками яких є діяння (дія або бездіяльність), суспільно небезпечні наслідки та безпосередній причинний зв'язок. Цей показник значно зросте, якщо узять до уваги кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади решти підприємницьких злочинів.

При кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері підприємницької діяльності потрібно враховувати, що однією з особливостей чинного закону про кримінальну відповідальність є те, що він в деяких складах злочинів фактично ототожнює фізичні ознаки предмета злочину з наслідками, як ознакою об'єктивної сторони [72, с. 171-172].

В якості оціночних понять у деяких злочинах КК України визначає значний, великий та особливо великий розміри: («бюджетні кошти» у ст. 210 Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням та ст. 211 «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону»; «грошові кошти» у ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» тощо). З одного боку ці оціночні поняття розглядаються як фізичні характеристики предмета злочину, а з другого – розміри заподіяної матеріальної шкоди. Але наслідки злочину полягають не лише у заподіянні матеріальної шкоди і тому зміст цих понять все ж неоднаковий. Разом з тим, зазначена раніше методика встановлення фізичних параметрів предмета

злочину є цілком прийнятною і для встановлення розміру заподіяної майнової шкоди [28].

Таким чином, з об'єктивної сторони більшість злочинів у сфері підприємницької діяльності вчиняються шляхом дії. Окремі злочини можуть полягати у бездіяльності. Більшість диспозицій статей про ці злочини є банкетними, тому встановлення ознак об'єктивної сторони злочинів передбачає звернення до нормативних актів господарського, цивільного, митного, податкового законодавства. Значна частина злочинів у сфері підприємницької діяльності має формальні склади, вони вважаються закінченими з моменту вчинення вказаних у законі дій. Є злочини з так званим матеріальним складом, для об'єктивної сторони яких необхідно встановити також настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктами підприємницьких злочинів можуть бути визнані ті фізичні особи, які безпосередньо займаються підприємницькою діяльністю, представляють інтереси господарюючих суб'єктів чи держави в сфері підприємницької діяльності, які досягли 16-річного віку.

Зокрема, суб'єктів злочинів у сфері підприємницької діяльності, залежно від притаманних їм обов'язкових і додаткових властивостей, кола прав і обов'язків, що покладені на них правовими приписами, можна поділити на дві категорії: 1) спеціальні суб'єкти (наприклад, службова особа, підприємець, власник, засновник, учасник, уповноважена особа, не власник тощо); 2) будь-яка особа, наділена ознаками суб'єкта злочину, яка порушує або не виконує певні господарські обов'язки і вимоги. Ознаки суб'єктів даних злочинів встановлюються за допомогою законодавчих та нормативних актів, інструкцій, наказів, розпоряджень, типових та відомчих функціональних обов'язків, цивільно-правових правочинів тощо [92].

Суб'єктивна сторона означених злочинів характеризується виключно умисною формою вини. Для деяких складів обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони виступають мета (наприклад, мета збуту при виготовленні, зберіганні, придбанні, перевезенні, пересиланні, ввезенні в

Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного збору чи голографічних захисних елементів – ст. 199 КК тощо) або мотив (наприклад, корисливі або інші особисті мотиви при розголошенні комерційної або банківської таємниці – ст. 232 КК тощо) [28].

Тож, аналіз чинного законодавства та теорії і практики кримінального права дає можливість виділити такі найбільш загальні ознаки злочинів у сфері підприємницької діяльності:

1) безпосереднім об'єктом цих злочинів виступають елементи, з яких складається система господарства України, тобто ті чи інші галузі господарства або певні принципи підприємництва;

2) кримінальна відповідальність настає незалежно від того, на підприємстві якої форми власності вчинено порушення;

3) вчинення злочинів і сфері підприємницької діяльності пов'язане з порушенням вимог, приписів, правил, встановлених актами інших галузей права;

4) вчинення даних злочинів спричиняє або ставить під загрозу спричинення значної шкоди охоронюваним інтересам;

5) при визначенні розміру заподіяної шкоди враховується лише пряма дійсна шкода, тобто фактично заподіяні збитки;

6) вік кримінальної відповідальності за всі без виключення злочини у сфері підприємницької діяльності встановлено загальним правилом, яке передбачено ч. 1 ст. 22 КК України;

7) суб'єктом таких злочинів може бути і так званий спеціальний суб'єкт;

8) всі злочини у сфері підприємницької діяльності вчиняються умисно;

9) як правило, для цих злочинів не обов'язковим є корисливий мотив;

10) кримінальній відповідальності за злочини у сфері підприємницької діяльності на однакових засадах підлягають як громадяни України, так і іноземці чи особи без громадянства [28; 72, с. 173].

2.2. Механізм кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері підприємницької діяльності

Основою законодавства України про кримінальну відповідальність є Кримінальний кодекс України, що ґрунтується на Конституції України [27] і загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права (ст. 3 КК). Усі нові закони, доповнення і зміни, що передбачають кримінальну відповідальність і вступили в законну силу, підлягають включенню в Кримінальний кодекс України [28].

Карне законодавство – це система національних нормативно-правових актів України і положень міжнародних договорів, що містять норми Кримінального права, ратифіковані Верховною Радою України.

Систему національних кримінально-правових актів України складають:

- по-перше, Конституція України, у якій утримуються норми прямої дії. Вона володіє вищою юридичною чинністю і тому всі кримінально-правові норми повинні відповідати Конституції [27];

- по-друге, КК України – єдиний кодифікований законодавчий акт, що містить усю сукупність обов'язкових і вичерпних кримінально-правових норм, об'єднаних у відповідні розділи. КК властиві наступні риси:

а) КК – єдине джерело кримінальної відповідальності;

б) тільки КК установлює злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки (ч. 3 ст. 3 КК України);

в) до осіб, що порушили карний закон, застосовуються специфічні примусові заходи – карне покарання;

г) міри кримінального покарання, визначені в КК, призначаються тільки судом з метою виправлення винних, а також попередження здійснення нових злочинів, як засудженими, так і іншими особами (ч. 2 ст. 50 КК України);

д) застосування кримінального закону волоче специфічні наслідки у відношенні особи, що відбули покарання – судимість [28];

- по-третє, деякі, не кодифіковані карні закони (наприклад, Указ Президії Верховної Ради України «Про відповідальність за виготовлення з метою збуту і

збут підроблених купонів багаторазового використання» від 21 січня 1992 р. Цей Указ діяв паралельно з раннє діючої КК України);

- по-четверте, із прийняттям закону України «Про дію міжнародних договорів на території України» від 18 грудня 1991 р. у систему національних кримінально-правових актів ввійшли укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори.

Міжнародні кримінально-правові норми, що стосуються Загальної частини Кримінального права, як норми-принципи безпосередньо, без яких-небудь змін, імплементуються в національне законодавство України. Такими є норми чотирьох Європейських конвенцій, ратифікованих Україною 22 вересня 1995 р. (Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957; Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками, 1964; Європейська конвенція про передачу виробництва по кримінальних справах, 1972; Європейська конвенція про передачу засуджених осіб, 1983), а також норми Конвенції держав СНД «Про правову допомогу і правових відношеннях у цивільних, сімейних і карних відносинах» 1993 р. (Мінськ) [89]. Що ж стосується норм про відповідальність за окремі види злочинів, то норми міжнародного права не містять санкцій, і тому не можуть мати прямої дії. Таким чином, законодавство України про кримінальну відповідальність складає сукупність правових норм, прийнятих у встановленому порядку.

Задачі Кримінального законодавства формуються виходячи із соціально-економічних проблем, що постали перед суспільством і державою на різних етапах свого розвитку, вони найчастіше зв'язані зі станом і рівнем злочинності, з потребами в забезпеченні правопорядку і законності в країні. У частині 1 статті 1 КК України вказується, що карне законодавство має своєю задачею правове забезпечення охорони від злочинних зазіхань найбільш важливих соціальних цінностей (об'єктів кримінально-правової охорони), а також попередження злочинів. Пріоритети кримінально-правової охорони ґрунтуються на міжнародному досвіді і Конституційному визнанні людини,

його життя і здоров'я, честі і достоїнства, недоторканності і безпеці – найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції). Раніше пріоритети кримінально-правової охорони виходили з першочергового захисту держави, суспільних інтересів, а потім особистості і її інтересів [27; 90].

Задачі Кримінального законодавства можуть уточнюватися і доповнюватися в періоди його реформування, а також при зміні карної політики держави. Основний зміст карної політики держави складається у визначенні задач застосування Кримінального законодавства; приведення законодавства відповідно до стану і рівнем злочинності. Реалізується карна політика в карному, карно-процесуальному і кримінально-виконавчому законодавстві, у застосуванні карних законів спеціальними органами.

Необхідно відзначити, що об’єкти правової охорони захищаються не тільки карним законодавством, але й іншими правовими засобами інших галузей законодавства. Карному законодавству при цьому приділяється основна роль в охороні широкого кола суспільних відносин.

Законодавство про кримінальну відповідальність, виконуючи визначені задачі, здійснює свої функції. Основною функцією є охоронна функція. Загальним образом охоронна функція Кримінального законодавства виражена в ч. 1 ст. 1 КК України. Охоронна функція спрямована на охорону саме тих об'єктів, зазіхання відносно яких визначено кримінальну відповідальність [28].

Поряд з охоронною функцією карне законодавство здійснює й інші функції. Так, карний закон забороняє під страхом покарання порушувати визначені суспільні відносини. Це сприяє їхньому закріпленню і визначенню. У цій своїй частині норми Кримінального закону регламентують відносини, що зв'язані зі злочином і покаранням, і тим самим виконують регулятивну функцію.

Карне законодавство також здійснює попереджувальну (превентивну) функцію. Видання карних законів і доведення їх до широких мас населення через засоби масової інформації, інші форми правової пропаганди впливають на правосвідомість громадян. Вони можуть зрозуміти, які діяння законодавець

вважає шкідливої і небезпечними для особистості, суспільства і держави. Видання і застосування карних законів виховують у громадян правопослухання, тобто усвідомлене дотримання законів держави. Попереджувальна роль так само полягає в утриманні хитких у моральному відношенні осіб від здійснення злочинів під страхом кримінальної відповідальності і покарання.

З попереджувальної (превентивної) функцією тісно зв'язана виховна функція. Виховна функція виявляється у формуванні законослухняного поводження людей. Більшість громадян не роблять злочинів у силу вихованої в них моральної позиції. Однак частина людей, що не відрізняються стійкими моральними переконаннями, що допускають поводження, що відхиляється, утримуються від здійснення злочинів лише через страх перед карним покаранням. Таким чином, застосування Кримінального законодавства на практиці виховує в громадян повагу до законів своєї держави, впевненість у захисті своїх законних прав і інтересів, а також у невідворотності кримінальної відповідальності осіб, що вчинили злочин [45, с. 12].

Незважаючи на те, що карному законодавству більш властивий каральний характер, що виражається в покаранні осіб, що зробили злочин, йому також властива і стимулююча (заохочувальна) функція [60]. Ця функція виявляється в активних діях по припиненню злочинів і усуненню їхніх наслідків (норми про необхідну оборону, крайню необхідність, заподіяння шкоди при затримці особи, що скоїли злочин).

Черговий сплеск інтересу до розглядуваної проблематики з боку науковців3 зумовлений ухваленням Закону від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», що і не дивно. Адже прийняття цього Закону стало чи не найбільшим реформуванням вітчизняного КК за весь час його чинності. Подібна об’ємна декриміналізація сталася у 1992 р., коли було скасовано кримінальну відповідальність одразу за 18 діянь. Щоправда, тоді це було виправдано: початок 90-х років минулого століття був

часом кардинальної зміни економічної системи, проголошення переходу до ринкової моделі розвитку суспільства. Цього явно не спостерігалося у 2011 р., коли наш законодавець забажав змінити існуючу ситуацію в державі, пов'язану з підвищеним рівнем криміналізації господарських правопорушень, випадками зловживань з боку правоохоронних органів, погіршенням інвестиційного клімату в державі та зниженням підприємницької активності населення.

З огляду на сказане, варто очікувати, що критичне осмислення законодавчих новел 2011 р. у частині регламентації кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності, у тому числі поєднане із висуненням рекомендацій щодо розмежування складів господарських злочинів та адміністративних правопорушень, а так само пропозицій, спрямованих на відновлення кримінальної відповідальності за частину безпідставно декриміналізованих діянь (ухилення від повернення валютної виручки, «товарна» контрабанда, порушення, пов'язані із неплатоспроможністю, тощо), буде одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень у цій сфері [81].

Традиційно дискусійним у доктрині є питання про родовий об'єкт розглядуваної групи злочинів, а, відтак, про назву відповідного розділу і коло злочинних посягань, норми про які слід включати до його складу.

Ставлення до назви розділу VII Особливої частини КК України («Злочини у сфері господарської діяльності») не може бути однозначним. З одного боку, ця назва, не відображаючи родовий об'єкт відповідних злочинів як основу побудови Особливої частини КК, чітко не показує, які саме відносини поставлені під охорону за допомогою кримінально-правових норм, об'єднаних у вказаний розділ КК. З другого, його назва певною мірою виправдана, якщо мати на увазі, які досить різнопланові посягання виявились об'єднаними в одне ціле у цьому розділі. Очевидно і те, що приписи регулятивного законодавства (маємо на увазі передусім ч. 1 ст. 3 Господарського кодексу України, яка містить визначення господарської діяльності) не дозволяють визнавати господарськими частину відносин, охоронюваних розділом VII Особливої

частини КК України. Сказане стосується, наприклад, відносин, пов'язаних зі сплатою податкових і страхових внесків, а також приватизаційних відносин.

На жаль, поки що далека від вирішення притаманна чинному КК України фундаментальна проблема, яку можна позначити як довільність і відсутність уніфікації показників, що характеризують суспільно небезпечні наслідки і предмети злочинів у сфері підприємницької діяльності. Звертає на себе увагу та обставина, що науковці, демонструючи відсутність системного підходу, не йдуть з цієї проблеми далі законодавця. Досліджуючи один або кілька «своїх» складів злочинів і пропонуючи для них абсолютно різні величини шкоди, науковці, як правило, особливо не переймаються виробленням єдиних підходів до визначення суспільно небезпечних наслідків злочинів у сфері підприємницької діяльності. Проте оптимізація відповідних параметрів, набуваючи вигляду їх уніфікації, має бути комплексною й охоплювати весь розділ VII Особливої частини КК України [28]. Існуючу ситуацію з виробленням обґрунтованих вартісних критеріїв злочинності діянь у сфері господарської діяльності можна зрозуміти (але не виправдати): для вироблення цих критеріїв необхідним є проведення серйозних кримінологічних та емпіричних досліджень. Інакше кажучи, маємо справу з одним із тих випадків, коли «метод розумної голови» фахівця з кримінального права для конструювання кримінально-правових заборон не може бути ефективним. Без проведення вказаних досліджень навряд чи вдасться подолати згадану довільність кількісних показників суспільної небезпеки підприємницьких злочинів; також не буде дотримана чи не найактуальніша щодо економічних злочинних посягань вимога – вимога соціальної обумовленості кримінального закону.

Проблематика кримінальної відповідальності за злочини у сфері підприємницької діяльності вважається однією з найскладніших у курсі Особливої частини кримінального права України не в останню чергу через чітко виражену бланкетність диспозицій відповідних кримінально-правових заборон – зв'язок останніх із положеннями регулятивного законодавства

(величезного за обсягом, суперечливого і вкрай нестабільного). Як і у випадку з вартісними характеристиками злочинів у сфері господарської діяльності, оптимізація позначення проявів бланкетності у кримінально-правових заборонах та усунення таких проявів повинна в ідеалі охоплювати весь розділ VII Особливої частини ККУ [28; 91].

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Міжнародний досвід правового регулювання кримінальної відповідальності підприємницької діяльності

Майже для всіх сучасних розвинутих зарубіжних країн характерні негативні кількісно-якісні зміни рівня, структури й динаміки злочинності. Крім зростання традиційних корисливих, корисливо-насильницьких, насильницьких злочинів і рецидивної злочинності та інших злочинних проявів, з'являються нові види злочинів, пов'язаних з організованими і професійними її формами (комп'ютерні злочини, тероризм, шахрайство, злочини у кредитно-фінансовій сфері, валютних операцій та ін.). Все це не може не турбувати світову спільноту і суспільства багатьох зарубіжних країн, для яких проблема протидії злочинності стає першорядною. Злоякісне зростання злочинності з усією очевидністю свідчить про те, що система державних заходів репресивного характеру не досягає мети – скорочення злочинності або хоча б зниження темпів її зростання. Виникає не менш важлива проблема пошуку інших підходів до вирішення завдання протидії правопорушень в сфері підприємництва. Розв'язання цієї проблеми більшість зарубіжних кримінологів і політиків убачають у використанні заходів, котрі не пов'язані з правовим примусом. Такий підхід характерний для деяких країн «великої вісімки», зокрема США, Великої Британії, Японії, хоча стан злочинності у них різний. Вибір англо-американської і японської систем запобігання злочинності обґрунтовується, по-перше, тим, що кримінологічна думка зазначених країн є домінуючою в Європі, Америці і Японії і, по-друге, система запобігання злочинності в цих країнах будується, в основному, на базі соціологічних теорій. Незважаючи на певні відмінності, їх суть полягає в тому, що злочинність іманентна соціальному організмові і саме в ньому, в його мікрогрупах,

осередках знаходяться джерела формування криміногенних властивостей особистості [92].

Протидія злочинності здійснюється у трьох головних напрямах: соціальна превенція; спеціальне запобігання злочинності державними органами і організаціями; запобігання злочинності силами громадськості.

На сьогодні проблема попередження порушень в ході здійснення підприємницької діяльності має не аби яку актуальність. Оскільки в умовах складних економічних відносин суб'єкти підприємництва досить часто будують свою діяльність вдаючись до різних неправомірних способів покращення свого економічного становища на ринку. Особливо часто це проявляється у формі тінізації економічних процесів підприємства.

Як правило, тінізація підприємницької діяльності обумовлена не лише небажанням сплачувати податки й прагненням приховати доходи, але й спробою ухилення від дотримання численних адміністративно-правових норм і вимог при здійсненні «офіційної» підприємницької діяльності, зокрема, щодо реєстраційно-дозвільних процедур, оплати праці, соціального забезпечення найманих працівників, охорони й безпеки їх праці, санітарно-побутових умов тощо. При чому переведення капіталів «у тінь» у багатьох країнах можна розглядати і як вимушений крок з позиції підприємців задля збереження бізнесу в умовах недосконалості механізмів адміністративно-правового регулювання, політичної та соціально-економічної нестабільності [60].

Зарубіжний досвід свідчить, що найбільш небезпечні види тіньових відносин у підприємницькій діяльності, зокрема економічні злочини, фінансування тероризму, мають місце в країнах, що знаходяться у кризовому стані, на етапі становлення ринкової економіки, розбудови правової демократичної держави. Нерозвиненість і слабкість державних інститутів у сфері адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, неефективність державного управління в цілому призводить до розширення меж «неформальної» економіки, відсутності економічного зростання, виникнення загроз національної та транснаціональної безпеки. За таких умов

великого значення набуває зарубіжний досвід розвинених країн Європи та світу, міжнародна співпраця, колективні заходи у боротьбі з тінізацією економіки, зважаючи на складність виявлення й оцінювання тіньового капіталу й тим більше створення передумов для його виводу «з тіні» [65].

Слід зазначити, що в процесі інтеграції України в ЄС вирішення проблеми детінізації підприємницької діяльності має велике значення. Відповідно до ст. 20 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 р., ратифікованої 16.09.2014 р., сторони співпрацюють з метою запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму і з цією метою посилюють співробітництво, забезпечують імплементацію відповідних міжнародних стандартів. Крім того, ст. 22 Угоди регламентує питання співробітництва в боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження для вирішення проблем контрабанди товарів; економічних злочинів, зокрема злочинів у сфері оподаткування та ін. Зазначене вище обумовлює розвиток двостороннього, регіонального та міжнародного співробітництва стосовно:

- обміну найкращими практиками, в тому числі, щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень;

- обміну інформацією відповідно до існуючих правил;

- посилення потенціалу (навчання, обмін персоналом тощо) [92].

Виходячи з вищесказаного, варто звернути увагу на досвід впливових у досліджуваній сфері європейських та міжнародних органів і організацій. Зокрема, провідну роль у процесі детінізації національних економік виконує Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (Financial Action Task Force - FATF), яка була заснована «сімкою» провідних індустріальних держав: США, Японією, Німеччиною, Великобританією, Францією, Італією, Канадою, Європейською комісією і вісьмома іншими державами в ході Паризької зустрічі на вищому рівні в липні 1989 року. На

сьогодні до FATF входять 34 країни-учасниці і дві міжнародні організації. Поширюючи досвід розвинених країн світу, FATF:

- розробляє міжнародні стандарти у боротьбі з відмиванням злочинних доходів і фінансуванням тероризму;

- проводить взаємні оцінки в країнах-учасницях на предмет відповідності національних законодавств і діючої практики рекомендаціям FATF;

- здійснює дослідження з виконання своїх рекомендацій, за підсумками яких складаються звіти та доповіді;

- організовує та проводить конференції, симпозіуми і т. п. з фінансових та юридичних питань;

- сприяє створенню в країнах світу підрозділів фінансової розвідки;

- удосконалює заходи боротьби з відмиванням доходів і фінансуванням тероризму [89].

Так, у лютому 1990 року FATF були розроблені і запропоновані на розгляд усіх зацікавлених країн, у тому числі з нерозвиненою фінансовою системою, 40 Рекомендацій з боротьби з відмиванням грошей, які є конкретними пропозиціями щодо вдосконалення країнами-учасницями своїх законодавчих систем і фінансових структур, спрямованими на підвищення ефективності спільної боротьби держав з відмиванням грошей, а також на зміцнення міжнародного співробітництва в цій галузі. У 1996, 2003, 2012 роках Рекомендації були переглянуті з метою їх адаптації до мінливих тенденцій та динаміки технологічного прогресу у сфері фінансових послуг. У 2001 році були схвалені 8 Спеціальних рекомендацій з боротьби з фінансуванням тероризму, у 2004 році - 9 Спеціальна рекомендація про контроль над переміщенням готівкових коштів фізичними особами. При цьому Відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН № 1617 (2005 р.) Рекомендації FATF є обов'язковими міжнародними стандартами для виконання державами-членами ООН [39, с. 35].

Крім того, FATF розширює співпрацю з відповідними міжнародними організаціями (ООН, Радою Європи, Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку, Міжнародним валютним фондом, Інтерполом,

Європолом, Радою з митної співпраці та ін.), ефективними регіональними структурами: Комітетом експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму; Євразійською групою з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму; Азіатсько-Тихоокеанською групою боротьби з відмиванням грошей; Групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей держав Близького Сходу і Північної Африки; Групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей держав Південної Америки; Міжурядовою групою з боротьби з відмиванням грошей в Західній Африці; Групою з боротьби з відмиванням грошей держав Східної та Південної Африки; Карибською групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей [89].

У свою чергу, Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism - MONEYVAL) був створений у 1997 році як підкомітет Європейського Комітету Ради Європи з проблем злочинності, до складу якого входять країни Ради Європи, які не є членами FATF, у т. ч. Україна (країни, які згодом стали членами FATF, мають право залишитися членами Комітету). Також Україна є членом Егмонтської групи (The Egmont Group of Financial Intelligence Units), яка об'єднує 139 юрисдикцій і забезпечує для своїх членів обмін інформацією по спеціальному захищеному каналу зв'язку [39, с. 35].

Досліджуючи міжнародні організації, членство в яких забезпечує реальні можливості для використання зарубіжного досвіду з детінізації відносин у підприємницькій діяльності, варто звернути увагу на роль Міжнародного Валютного Фонду - МВФ (International Monetary Fund) у даному напрямку. Так, МВФ став брати участь у боротьбі з відмиванням грошей та припиненні фінансування тероризму ще на початку 2001 року. Протягом останніх років робота МВФ у цій області допомогла сформувати відповідну міжнародну політику й охоплює понад 70 оцінок, у т.ч. Німеччини, Данії та Нідерландів, а також численні проекти технічної допомоги та дослідницькі проекти. У

2009 році МВФ заснував трастовий фонд за підтримки донорів (Канада, Катар, Корея, Кувейт, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Саудівська Аравія, Франція, Швейцарія і Японія), з тим щоб сприяти зміцненню світових режимів для боротьби з відмиванням грошей і припинення фінансування тероризму, використовуючи перевірений досвід та інфраструктуру [89].

Як бачимо, значна кількість країн і міжнародних організацій занепокоєні станом тінізації національних економік, об'єднуються задля колективного вирішення даної проблеми, і це цілком закономірно, адже виникають загрози фінансової та державної безпеки й серйозні перешкоди для сталого економічного зростання.

Аналіз зарубіжного досвіду детінізації відносин у підприємницькій діяльності свідчить, що одним з основних її напрямів є вдосконалення системи оподаткування, адже ухилення від сплати податків є чи не найбільш поширеним проявом тінізації національної економіки. Водночас у багатьох зарубіжних країнах неподання декларації про доходи, надання неправдивої інформації для їх зменшення та інші форми ухилення від сплати податків визначені на законодавчому рівні як податкові злочини й проступки, що тягнуть за собою адміністративну, цивільну, кримінальну відповідальність тощо. У даному контексті потрібно зазначити, що, на відміну від України, в багатьох країнах чітко розмежовується законна мінімізація податків (спроба зменшення їх суми) й ухилення від їх сплати шляхом приховування доходів, що є злочинною формою. Цікаво зазначити, що у Франції, наприклад, відповідальність настає не лише за злочин, що проявляється у викривленні або приховуванні даних про доходи та іншої важливої інформації, а й за замах на нього. У США аналогічно підставою відповідальності є спроба ухилення від сплати податків. В Англії ухилення від сплати податків вважається шахрайством у сфері комерції й карається тюремним ув'язненням до 10-12 років [63, с. 10-12].

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що одним із визначальних факторів детінізації відносин підприємницької діяльності є інституційне

забезпечення та якість національних систем оподаткування. Корисним для України вважаємо досвід США, де збором податків займається фінансова служба внутрішніх доходів, яка хоча й структурно належить до Міністерства фінансів, проте є матеріально незалежною від даного та інших органів державної влади. Такий підхід є виправданим, оскільки сприяє досягненню неупередженості та чесності державних службовців, попередженню корупції і, відповідно, знищенню адміністративних бар'єрів при справлянні податків, тобто є однією зі складових детінізації відносин у підприємницькій діяльності.

У тісній взаємодії з фінансовою службою внутрішніх доходів США діє підрозділ фінансової розвідки США FinCEN - спеціальна фінансова служба з протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Варто зазначити, що з 2010 року відбувається активна модернізація системи отримання та аналізу FinCEN, що передбачає більш широке впровадження електронних систем отримання повідомлень про підозрілі фінансові операції та їх аналіз, що, в принципі, є характерною тенденцією для більшості розвинених країн світу. Як стверджує О. О. Куришко, дієвість національної системи фінансового моніторингу США пояснюється консолідацією принципів моніторингу «згори-вниз» та зворотного зв'язку «знизу-вгору», що надає можливість постійно порівнювати відповідність чинної методології оцінки ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, сучасним методами та тенденціям [55, с. 158-160].

Цікавим є й досвід Італії з детінізації відносин у підприємницькій діяльності. Так, відмінною рисою є досить широка компетенція спеціально утвореного органу в досліджуваній сфері - Генерального командування фінансової гвардії, який самостійно здійснює оперативний пошук об'єктів тінізації, тобто випадків приховування доходів від оподаткування, фіктивного банкрутства, інших податкових злочинів тощо. Зокрема, офіцери виконують фіскальні функції податкових інспекцій і мають повноваження поліції у здійсненні оперативних заходів та кримінальному розслідуванні.

Серед країн, які характеризуються найвищою ефективністю у детінізації економіки, зазвичай називають Канаду, де організацією фінансового моніторингу займається спеціалізований орган - Аналітичний центр з фінансових операцій і звітності Канади (Financial Transaction and Report Analysis Center - FINTRAC), який у разі виявлення порушень у сфері протидії легалізації доходів може застосовувати адміністративні штрафи, розмір яких залежно від обсягу тіньового капіталу може досягати 500 тис. дол. США. Специфічною ознакою діяльності фінансового моніторингу в Канаді є багатоджерельність отримання інформації: добровільно надана інформація (59%), повідомлення про підозрілі операції(13%), профільні доповіді (5%), інформація з відкритих джерел (3%) та запити підрозділів фінансової розвідки (20%).

Варто звернути увагу й на німецький досвід у боротьбі з тіньовими відносинами у підприємницькій діяльності. Так, у Німеччині податкова служба є фінансовим правоохоронним органом, структура якого на місцевому рівні налічує численні слідчі відділи та лабораторії, що характеризуються високим професійно-кваліфікаційним рівнем, достатнім для забезпечення оперативного та якісного аналізу достовірності інформації, зазначеної у податковій звітності. Цікаво зазначити, що німецька податкова служба одержує інформацію про «тіньовиків» не лише від служби безпеки, поліції, прокуратури чи інших державних органів, але й безпосередньо від громадян. І це не дивно, адже останні зацікавлені в такій співпраці та взаємодії, оскільки за надання подібної інформації отримують винагороду в розмірі до 10% від суми податкової неустойки [39, с. 36].

Вважаємо доцільним також зупинитися на основних підходах щодо повернення тіньових капіталів: 1) уведення жорстких заходів та норм валютного, податкового, кримінального законодавства, 2) економічна, податкова «амністія». Так, перший підхід, як правило, застосовується на тимчасовій основі й пов’язаний зі здійсненням переважно репресивних заходів - введенням більш жорсткого регулювання та норм валютного, податкового і

кримінального законодавства - з метою зупинення подальшого відтоку капіталів «у тінь». Протягом останніх десятиліть практично всі країни світу тією чи іншою мірою використовували такі заходи. Найвищий ступінь обмежень на вільний рух капіталу існував у Казахстані, Росії, Чилі та Індії. Натомість, за оцінками МВФ, найвільніший режим існує в Нідерландах, Норвегії, Канаді, Греції та Італії. У свою чергу, другий підхід, тобто економічна, податкова «амністія», орієнтований на повернення капіталів, оскільки включає сукупність адміністративних та економічних заходів держави, спрямованих на повну або часткову легалізацію фінансових ресурсів тіньового ринку і господарських процесів (що раніше вважалося незаконним), а також помилування осіб, які здійснили правопорушення через зменшення бази оподаткування чи несплату податків. Причому економічна «амністія» є лише одним із кроків комплексної програми репатріації капіталів [71].

Позитивною є практика економічної «амністії» у США з 1982 року по 1998 рік, коли в більшості штатів звільнялися від санкцій особи, які приховували доходи, завдяки чому до казни надійшло близько 2,1 млрд доларів. Результатом амністії 1988 року в Ірландії стали зібрані кошти обсягом 2,5 % ВВП, які перевищили розмір бюджетного дефіциту країни. Регулярно (близько одного разу на 10 років) проводяться амністії в Індії, найуспішнішою була податкова амністія 1997 року, в результаті якої зібрано близько 2,5 млрд дол. США. Найбільш корисним є досвід проведення економічної амністії в Казахстані, де, за офіційними даними, влітку 2001 року було легалізовано 480 млн дол. США (3-5 % від загального вивозу капіталу) [39, с. 37].

Проте, на нашу думку, передумовою ефективності проведення податкової «амністії» є розробка таких механізмів, які б узгоджували інтереси держави та підприємців. Важливе значення в даному контексті мають не лише ставки й обсяги оподаткування, але й процедури адміністрування податків, які в Україні суттєво відрізняється від країн ЄС. По-перше, в країнах ЄС пріоритетом діяльності фіскальних органів є робота з неплатниками податків. Натомість в Україні таким особам не приділяється належної уваги. По-друге, у більшості

розвинених зарубіжних країн існує кардинально інша система обліку платників податків - перебування на обліку в податковій службі, а не в окремому її органі за місцем обліку, як в Україні. Зазначене вище сприяє підвищенню оперативності подання податкової звітності, якості обслуговування платників податків, доступності консультативних та адміністративних послуг у будь-якому органі податкової служби, не кажучи вже про електронний чи телефонний зв'язок. По-третє, корисним для України є досвід зарубіжних країн, які мають єдиний державний інформаційний ресурс у сфері оподаткування, що передбачає доступ до переліку платників податків, об'єктів оподаткування та іншої важливої інформації органів державної влади та місцевого самоврядування, правоохоронних органів, юридичних та фізичних осіб у межах передбаченої законодавством компетенції. По-четверте, заслуговує на увагу поширена в багатьох розвинених європейських країнах практика визначення платників податків так званого класу ризику вже в ході процедури їх реєстрації платниками ПДВ. Наприклад, податківці Ірландії вибірково відвідують взятих на облік платників податків, а у Великобританії та Литві мають повноваження отримувати додаткову інформацію від платника, якщо заява на реєстрацію платником ПДВ містить сумнівні дані. У Швеції - використовують інформацію, отриману від третіх осіб [96, с. 356-358].

Окрім вище сказаного, в Україні слід перейняти європейський досвід щодо оптимізації структури та спрощення адміністрування податків на шляху детінізації вітчизняної економіки й попередження подальшого відтоку капіталів «у тінь». Наприклад, у багатьох країнах ЄС за одним податком існує тільки одна форма податкової звітності, форми податкової звітності прості та зрозумілі (у Нідерландах та Бельгії декларація з ПДВ складається з 1 сторінки). Натомість, Податковим Кодексом України встановленої податків і зборів (7 загальнодержавних та 4 місцевих) (ст. 9-10 Кодексу). Кількість форм податкової звітності в Україні значно перевищує загальну кількість податків та зборів, наприклад щодо податку на додану вартість затверджено 11 форм податкової звітності, щодо податку на прибуток підприємств -12 форм, а також

низка додатків до них. Із наведеним вище тісно пов'язана тенденція переходу до електронної форми звітності, що вже успішно реалізується в багатьох зарубіжних країнах з метою економії витрат коштів і часу як платників податків, так і фіскальних органів. Наприклад, Служба доходів громадян Ірландії дозволяє здійснювати електронне декларування та сплату різних податків і зборів (21 вид) у зручний час (24 години на добу) та у зручному місці всім своїм клієнтам та їх агентам - це повністю інтегрована Інтернет-система. Подання звітності у Франції відбувається через Інтернет, де можна порахувати свої податки як на поточний період, так і на майбутнє.

Підсумовуючи вищесказане, доходимо висновку, що в Україні є значні невикористані можливості для впровадження позитивного зарубіжного досвіду детінізації відносин у підприємницькій діяльності. Перспективними, на нашу думку, є такі основні напрями:

- гармонізація нормативного забезпечення у сфері оподаткування, фінансового моніторингу, грошово-кредитної політики, валютного регулювання, боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму з акцентом на імплементацію міжнародних стандартів FATF та стандартів ЄС (передусім досвід країн ЄС);

- розробка єдиного інформаційного ресурсу для посилення взаємодії уповноважених органів державної влади, оперативного прийняття повідомлень в електронній формі стосовно проявів тіньових відносин і реагування на них (досвід Німеччини, США та ін.);

- удосконалення інституту відповідальності за ухилення від сплати податків та інших обов'язкових зборів і платежів, у т. ч. розмежування мінімізації податків (намагання зменшити суму), що є законною формою, та ухилення від їх сплати через приховування доходів, що є злочинною формою, яка передбачає кримінальну відповідальність (досвід США,Німеччини, Італії, Великобританії, Франції тощо);

- підхід до фінансування Державної фіскальної служби винятково на кошти платників податків для посилення ефективності роботи, незалежності та неупередженості (досвід США);

- розширення компетенції органу фінансового моніторингу (наявність слідчих підрозділів, проведення досудових і оперативних заходів) (досвід Італії);

- розширення взаємодії органів, що протидіють легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму (досвід США);

- стимулювання багато-джерельного, у т. ч. добровільного (за винагороду), подання інформативних повідомлень громадянами, підприємцями та іншими суб'єктами стосовно проявів тіньових відносин і т. п. (досвід Канади, Німеччини);

- запозичення досвіду економічної, податкової «амністії» (Швейцарія, США, Казахстан тощо);

- удосконалення правових заходів із припинення відтоку капіталів у тінь (досвід країн ЄС);

- автоматизація систем збору та аналізу інформації, запровадження електронної форми адміністрування податків і зборів у режимі реального часу (досвід Швеції, Данії, Великобританії, Ірландії, Латвії);

- спрощення форм звітності суб'єктів підприємницької діяльності та механізмів її подання (досвід Нідерландів, Бельгії та ін.);

- орієнтація на облік неплатників податків (підхід країн ЄС);

- боротьба з неформальною зайнятістю, посилення відповідальності за неофіційну працю найманих працівників, прийняття окремих законів про працю «домашніх» працівників тощо (Філіппіни, Таїланд, країни ЄС) та ін. [39, с. 37-38].

3.2. Сучасний стан кримінально-правової протидії злочинам у сфері підприємництва в Україні та шляхи його удосконалення

Попередження злочинів як особливий вид соціального управління, передбачає забезпечення безпеки суспільних цінностей, що охороняються законом, і полягає в розробці і реалізації системи цільових заходів, спрямованих на виявлення й усунення або ослаблення детермінантів злочинності, а також здійснення профілактичного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки.

Запобігання реально можливим злочинам з боку конкретних осіб, які мають наміри або готуються до злочину є більш цілеспрямованими індивідуальними заходами. Припинення вже розпочатого злочинного посягання, але не закінченого не з волі злочинця теж розглядається як форма спеціального кримінологічного попередження, хоча вона не виключає притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, так як соціальну цінність попередження складає не лише скорочення сфери застосування кримінального законодавства, але й зменшення так званої ціни злочинності, тобто скорочення її шкідливих наслідків.

Загальносоціальні прогресивні програми, що спрямовані на покращення економічного становища, культури, освіти та охорони здоров’я своїми масштабами відрізняються від спеціально-кримінологічних превентивних заходів, які мають на меті контроль над злочинність без застосування репресій. Саме це відокремлює їх від усіх інших державних заходів, які в тій чи іншій мірі впливають на стан злочинності в державі [71, с. 63-65].

Протягом тривалого часу в радянській кримінології, панувала теорія «попередження» як комплексне поняття, що охоплювало:

– по-перше, загальнодержавні заходи соціального, ідеологічного, культурно-виховного порядку, законодавчого, правового характеру, які взаємопоєднували методи переконання та примусу у процесі боротьби зі злочинністю;

– по-друге, діяльність державних органів і громадських організацій пов'язана з виявленням причин та умов вчинення злочинів і застосування заходів по їх усуненню, розкриття, розслідування, судового розгляду справ про злочини, покарання злочинців, їх виправлення та перевиховання, а також здійснення інших заходів, обумовлених обставинами вчинення конкретних злочинів.

А.Ф. Зелінський визначає термін «попередження злочинності» як систему заходів, які вживає суспільство для того, щоб стримувати зростання злочинності, по можливості, знизити її реальний рівень шляхом усунення та нейтралізації причин та умов, що їй сприяють (профілактики), а також через запобігання та припинення окремих конкретних злочинів.

Таке визначення не передбачає покарання винних осіб та здійснення масштабних соціальних програм, а мотивацію, спрямовану на профілактику, запобігання конкретним можливим злочинним проявам та заходів по їх припиненню [52].

Як зазначалось, до суб'єктів профілактичного призначення законодавство відносить установи і організації, для яких попереджувальна діяльність є їх цільовим завданням. Це, перш за все, підрозділи правоохоронних органів: МВС, СБУ і прокуратури, суд, органи юстиції, податкові органи, митниці, прикордонні війська та інші, для яких профілактика є одним із основних видів їх діяльності. Спеціальними суб'єктами є також громадські формування, які створені з метою охорони правопорядку та боротьби зі злочинністю.

Так, Закон України «Про Національну поліцію» вказує на обов'язок співробітників органів внутрішніх справ «виявляти, попереджувати, припиняти та розкривати злочини». Пункт 6 ст. 10 зазначеного Закону вимагає «виявляти криміногенні чинники, усувати їх, брати участь у правовому вихованні населення».

Особливим профілактичним статусом володіють прокуратура і суди.

Прокуратура, здійснюючи нагляд за законністю при проведенні профілактичних заходів, надає подання про усунення причин та умов правопорушень на об'єктах та сферах певної діяльності.

Суд має право й обов'язок встановити при розгляді кримінальної справи причини та умови вчинення злочину та окремою ухвалою вимагати від компетентних органів і осіб усунення цих причин та умов, що є статутною функцією правосуддя.

Але, насамперед, заходи, спрямовані на усунення криміногенних чинників здійснюються виключно виконавчою владою, тому що вона має необхідні для цього повноваження, технічні та матеріальні можливості [90].

Законодавча і представницька місцева влада, в межах своєї компетенції, створюють нормативну базу для попередження злочинності, а також періодично контролюють діяльність правоохоронних органів у цьому напрямі.

Своєрідне правове становище в профілактичній діяльності займають громадські формування спеціального призначення: Законом України від 22 червня 2000 р. «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», надає право громадянам України створювати громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, а також для сприяння органам місцевого самоврядування та виконавчій владі, правоохоронним органам і посадовим особам у запобіганні та припиненні злочинів та інших правопорушень, захисті життя і здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань.

Крім того, у системі правоохоронних органів створені державні служби, які покликані протидіяти злочинам в підприємницькій сфері, це Департамент державної служби боротьби з економічними злочинами і органи державної податкової інспекції, створена відповідно до Закону України «Про Державну податкову службу України» від 5 лютого 1998 р.

Департамент державної служби боротьби з економічними злочинами в межах своїх повноважень призвана з метою запобігання злочинам у підприємницькій сфері: своєчасно аналізувати та прогнозувати криміногенні

процеси у підприємництві та інформувати про їх стан місцеві органи державних адміністрацій, та місцевого самоврядування; виявляти та припиняти факти приховування доходів від оподаткування, за які передбачена кримінальна відповідальність; виявляти причини і умови, що сприяють вчиненню правопорушень у сфері підприємницької діяльності, та вживати заходи по їх усуненню; своєчасно припиняти економічні злочини та запобігати їм [76, с. 34].

Відповідно до покладених на неї завдань Департамент державної служби боротьби з економічними злочинами:

– виявляє і розкриває господарські, посадові та інші злочини в підприємницькій сфері економіки (комерційних структур, фінансово-кредитній та банківсській системах) та вживає заходів по їх запобіганню, що здійснює шляхом оперативного обслуговування об'єктів господарювання різних форм власності;

– проводячи аналіз стану злочинності у підприємництві, визначає основні напрямки й тактику оперативно-службової діяльності, пов'язаної з виявленням правопорушень у приватному секторі економіки;

– забезпечує захист фінансово-економічних урядових програм розвитку галузі економіки України та їх окремих регіонів, а також сфери обслуговування населення від злочинних посягань;

– виявляє факти хабарництва, корупції та інших зловживань, в тому числі пов'язаних з приватизацією державної власності, та вживає заходів щодо їх запобігання;

– з метою правового виховання населення, проводить роз'яснення законодавства щодо відповідальності за протиправні діяння у підприємницькій сфері, а також висвітлює в засобах масової інформації стан криміногенної ситуації в підприємництві та результати роботи по її оздоровленню.

Департамент державної податкова служба України відповідно до своїх функцій:

– здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджетів,

державних цільових фондів, податків і зборів (обов'язкових платежів), а також неоподатковуваних доходів, встановлених законодавством;

– вживає заходи по запобіганню злочинним та іншим правопорушенням, віднесених законом до компетенції податкових органів, проводить їх розкриття, припинення, розслідування та впровадження у справах про адміністративні правопорушення;

– вносить у встановленому порядку пропозиції щодо вдосконалення податкового законодавства, а у випадках, передбачених законом, приймає нормативно-правові акти і методичні рекомендації з питань оподаткування серед населення [53, с. 12-13].

На підставі досвіду роботи Державної служби боротьби з економічною злочинністю можна стверджувати, що основними факторами, що обумовлюють вчинення злочинів у сфері підприємницької діяльності є: труднощі в матеріально-технічному постачанні, проблеми ціноутворення при реалізації товарів, що виготовляються і скуповуються, та правового регулювання створення, діяльності і ліквідації підприємницьких структур, практичне правозастосування окремих норм чинного законодавства.

Інший важливий аспект – суттєве удосконалення правозастосовчої практики. На жаль, традиційно орієнтуючись на застосування незначних штрафних санкцій переважно у відношенні фізичних осіб, адмінпрактика сьогодні – дуже слабкий регулятор, світовий досвід у цьому плані дає переконливі приклади ефективного застосування матеріальних факторів впливу на правопорушників, особливо в економічній сфері.

За економічні правопорушення варто було б ввести штрафні санкції від десятків до сотень тисяч гривень у порядку адміністративного провадження. Адже кримінальний процес занадто затягує повернення державі коштів, втрачених внаслідок протиправних дій.

Рівень економічної злочинності впродовж XX ст. рік у рік зростав у всіх країнах світу незалежно від ступеня їх економічного розвитку, а наприкінці його досяг транснаціональних масштабів і став загрожувати національній і

міжнародній безпеці багатьох країн світу. Через зміни соціально-економічних умов злочинність постійно трансформується в нові види і форми, видозмінюються і засоби вчинення цих злочинів. Все це зумовлює пошук найбільш ефективних засобів боротьби з нею.

В останні роки в Україні у сфері протидії економічній злочинності зроблено досить багато: розроблено і прийнято новий Кримінальний кодекс України та низку інших законодавчих актів, спрямованих на систематичне проведення заходів, що мають на меті протидію економічній злочинності у різних галузях економіки. Як зазначалось вище, найбільш актуальні економічні злочини отримали назву «Злочини у сфері господарської діяльності» [63, с.38].

В радянській криміналістиці проблема методики розслідування економічних злочинів не досліджувалась; в основному розроблялися окремі методики розслідування злочинів пов'язаних із державною та суспільною власністю, спекуляцією та ін. Особлива увага приділялась створенню окремих методик розслідування розкрадань, що скоювались у різних галузях народного господарства.

При усуненні недоліків нормативно-правового характеру, насамперед, необхідно при розробці нового законодавства про підприємництво врахувати всі ті прогалини і упущення, які проявилися в процесі його застосування.

У переліку нормативних актів, виданих після прийняття Закону України «Про підприємництво», запропоновано цілий ряд заходів по усуненню причин порушень цього закону. Це, насамперед, заходи щодо поліпшення роботи контролюючих органів, а саме: Державних адміністрацій, Державної податкової служби, комісій з розвитку підприємницької діяльності, контрольно-ревізійних служб, банківських установ, органів Держстандарту, Держкомцін.

Вдосконалення законодавства, з урахуванням виявлених прогалин регулювання економічних відносин, доцільно здійснювати в таких напрямках:

– розроблення загальнообов'язкових правил в діяльності як зовнішньому, так і на внутрішньому ринках для всіх господарських суб'єктів,

– детальне відпрацювання пропозицій про застосування законодавства про декларацію майнового стану та про декларування прибутків громадян, про кредитування, що дозволить встановити цивілізований контроль за придбанням права власності і правомірністю використання капіталовкладень;

– більш детальне відпрацювання законодавчого врегулювання відповідальності за легалізацію коштів, здобутих злочинним шляхом [60].

У боротьбі з економічними злочинами значний профілактичний ефект спроможні створити заходи з вдосконалювання діяльності контролюючих органів, наприклад, наділення необхідними правами органів дізнання та слідства при застосування профілактичних заходів в ході і після розслідування кримінальної справи (із досвіду країн Європейської спілки).

Поєднання поглибленої перевірки господарської діяльності із застосуванням законодавств, оперативних заходів при виявленні прихованих прибутків, що позитивно зарекомендувало себе в багатьох країнах.

Основний орієнтир протидії злочинності у сфері підприємницької діяльності вбачається у відродженні цінностей правової культури й моральності, дійовій державній турботі про малозабезпечені верстви населення, активній боротьбі з безробіттям, заохоченні суспільно корисного проведення вільного часу, формуванні численного «середнього класу», продуманій податковій політиці [80, с. 10-12].

Слід зазначити, що на сьогодні складним залишається питання щодо наявності чи відсутності повноважень з протидії правопорушенням в підприємницькій діяльності у податкової міліції. Так, Податкова міліція з 1 січня 2017 року знаходиться поза законом. Розділ XVIII-2 «Податкова міліція» виключений з Податкового кодексу. Як пише нардеп Тетяна Острікова, планувалося, що норма про ліквідацію податкової міліції набуде чинності разом з новим законом про створення фінансової поліції, «ймовірність прийняття якого цим складом Ради близька до нуля. Тобто ніколи».

Однак, в законопроекті змінили номер пункту про податкову поліцію, а в перехідних положеннях, які стосуються набрання чинності відповідними

нормами - номер змінити забули. І виходить, що пункт 134 про виключення з Податкового кодексу розділу XVIII-2 «Податкова міліція» набрав чинності.

Йдеться про пункт 134 з Закону № 1797-VIII, який звучить так: «134. Розділ XVIII2 виключити».

А ось пункт з цього ж закону щодо набуття чинності його нормами: «II. Прикінцеві та перехідні положення 1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2017 року, крім: пункту 133 розділу I (щодо виключення розділу XVIII-2) − з дня набрання чинності законом, який визначає правові основи організації та діяльності центрального органу виконавчої влади, на який покладається обов'язок забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що віднесені до його підслідності відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, та інших осіб, з якими цей орган взаємодіє».

Пункту 134 немає в переліку виключень, норми яких набувають чинності разом з законом про створення служби фінансових розслідувань. Це означає, що зараз немає правових підстав для діяльності податкової міліції, у неї немає законних прав та визначених законом повноважень [82, с. 127-128].

Однак, і сам орган в установленому порядку, відповідно до закону, не ліквідований, правонаступник його не визначений, кримінальні провадження, справи та документи нікому не передані, підслідність злочинів в КПК, зокрема про ухилення від сплати податків, залишилася за податковою міліцією.

«Де-юре, правовий статус податкової міліції наразі – «поза законом». Де-факто, вона не ліквідована, співробітники не звільнені, провадження не передані, продовжує свою діяльність», - пише. Т. Острікова.

З ситуації, на думку Т. Острікової, можна вийти двома шляхами:

1) отримати певне роз'яснення (сумнівне з точки зору правової чистоти) про те, що це технічна помилка і пункт 134 Закону має набрати чинності разом з відповідним законом про створення фінансової поліції;

2) або внести зміни в Податковий кодекс, пройшовши через процедуру розгляду законопроекту, передбачену Законом України «Про Регламент».

Але є і третій варіант. Якщо з Божою поміччю сталася така «прикра» помилочка, треба використати момент для розгляду та ухвалення нового закону про створення фінансової поліції. Це до речі і на виконання Коаліційної угоди, і перед МВФ вже прострочене зобов'язання. І законопроект №4228 про фінансову поліцію вже давно підготовлено і внесено в Парламент!.

Ввечері 11 січня на цю теми висловився і міністр фінансів Олександр Данилюк. Він підтвердив, що «через технічну помилку Верховна Рада фактично оголосила податкову міліцію поза законом вже з 1 січня 2017 року». На думку міністра, бізнес чекає створення Фінансової поліції, тому вже найближчими днями Мінфін внесе на розгляд Уряду відповідний законопроект.

При цьому Мінфін виходить з таких принципів:

1. Зміна силового підходу на аналітичний

2. Скорочення штату з 15000 чоловік до 2500

3. Невтручання в роботу чесного бізнесу

4. Оновлення персоналу через прозорий конкурс та незалежну відбіркову комісію. Представники силового блоку не можуть становити більше 25% від загального штату

5. Зарплати, які зменшать ризик корупції та дадуть змогу залучити найкращі кадри [90].

Таким чином, підсумовуючи означене, можна сказати, що в Україні сформована серйозна нормативно правова база з питань регулювання діяльності підприємств. В тому числі і тієї, що врегульовує питання протидії та боротьби правопорушенням у підприємницької діяльності. Відповідно, зазначене потребує ретельного вивчення, аналізу та подальшого удосконалення.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Розвиток ринкових відносин в економічному житті України зумовив переосмислення вже існуючих фінансово-правових категорій діяльності приватних підприємств та формування нових тенденцій становлення бізнесу. Проте далеко не усі зміни в розвитку підприємництва відзначаються позитивними зрушеннями. Поряд з якісними змінами в розвитку означеної сфери суспільних відносин набувають поширення і негативні тенденції, що проявляються у формі різних правопорушень. Тому, особливо актуальним та корисним для науки підприємницького права на сьогодні є вивчення питань щодо кримінальної відповідальності та запобігання правопорушенням в сфері підприємницької діяльності.

Отримані результати в дослідницькій роботі дозволяють зробити такі висновки:

1. Здійснено системний правовий аналіз кримінальних правопорушень, вчинених на підприємствах, визначені основні їх види (пов'язані з порушенням правил підприємницької діяльності, фінансового механізму) з відповідними коментарями та пропозиціями щодо удосконалення законодавчої бази стосовно юридичної відповідальності за дані види злочинів. Зокрема, враховуючи зазначене, до злочинів у сфері підприємницької діяльності належать:

1) злочини у сфері відносин власності, вчинені в господарської діяльності;

2) злочини в сфері фінансових відносин;

3) злочини в сфері виконання бюджету;

4) злочини в сфері підприємницьких відносин;

5) злочини в сфері проявів недобросовісної конкуренції;

6) злочини в сфері відносин обслуговування населення;

7) злочини в сфері регулювання переміщення майна через митний кордон України;

8) злочини в сфері приватизації: незаконна приватизація державного, комунального майна;

9) службові злочини, вчинені в процесі господарської діяльності.

2. Комплексний аналіз нормативно-правової бази з питань правоохоронної діяльності та профілактики правопорушень, показав що надмірне втручання правоохоронних органів у діяльність суб'єктів підприємництва створює істотні перешкоди для реалізації конституційно закріпленого права громадян на зайняття підприємницькою діяльністю. Також, вітчизняне законодавство характеризується необгрунтовано завищеним рівнем криміналізації правопорушень у сфері підприємницької діяльності, що є перепоною для розвитку підприємництва, а також виступає причиною недоотримання Державним бюджетом України належного відшкодування шкоди, завданої протиправними діями у зазначеній сфері.

3. Очевидною є потреба у приведенні положень вітчизняного законодавства, що встановлює юридичну відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері підприємницької діяльності, у відповідність із європейськими стандартами, згідно з якими за скоєння зазначених правопорушень пріоритет надається застосуванню фінансових санкцій.

Таким чином, аналіз нового кримінального законодавства України стосовно злочинів у сфері підприємництва дозволяє дійти висновку, що воно:

1) у термінологічному аспекті надає більший пріоритет поняттю «господарська діяльність», ніж поняттю «підприємницька діяльність», що іноді створює певні труднощі у розумінні та тлумаченні положень окремих диспозицій;

2) декриміналізує деякі діяння, склади яких ще закріплені у чинному кримінальному законодавстві, зокрема, спекуляцію, порушення правил торгівлі, незаконну торговельну діяльність тощо;

3) частково змінює в бік удосконалення редакцію переважної більшості кримінально-правових норм, щодо яких робиться рецепція з чинного кримінального законодавства;

4) криміналізує та встановлює нові види злочинів у сфері підприємництва, зокрема, легалізацію (відмивання) грошових коштів та майна, здобутих злочинним шляхом (ст. 209), незаконні дії у разі банкрутства (ст. 221); порушення антимонопольного законодавства (ст. 230) тощо;

5) додає до розділу про злочини у сфері господарської (підприємницької) діяльності такі норми, які в чинному кримінальному законодавстві містяться в інших главах, при цьому враховуючи особливості їх родового та видових об'єктів, зокрема, контрабанду (ст. 201), порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 210) тощо.

4. Аналіз юридичного складу кримінальних правопорушень у сфері підприємництва показав, що родовим об'єктом цих злочинів є суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності. Економічний зміст цих відносин характеризується тим, що вони виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг. Безпосереднім об'єктом даних злочинів є суспільні відносини, що складаються у певній сфері підприємницької діяльності. При вчиненні деяких злочинів одночасно має місце посягання і на додаткові безпосередні об'єкти, наприклад, життя та здоров'я людини чи власність – при протидії законній підприємницької діяльності. Відповідальність за окремі злочини у сфері підприємницької діяльності законодавець пов'язує з розміром предмета злочину.

За конструкцією об'єктивної сторони злочини в сфері підприємницької діяльності переважно виписані законодавцем як злочини з матеріальним складом, обов'язковими ознаками яких є діяння (дія або бездіяльність), суспільно небезпечні наслідки та безпосередній причинний зв'язок. Цей показник значно зросте, якщо узять до уваги кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади решти підприємницьких злочинів.

Суб'єктами підприємницьких злочинів можуть бути визнані ті фізичні особи, які безпосередньо займаються підприємницькою діяльністю, представляють інтереси господарюючих суб'єктів чи держави в сфері підприємницької діяльності, які досягли 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона означених злочинів характеризується виключно умисною формою вини. Для деяких складів обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони виступають мета або мотив.

5. Вивчення механізму кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері підприємницької діяльності, дало можливість встановити, що кримінальна відповідальність за означену групу злочинів регулюється системо національних нормативно-правових актів України і положень міжнародних договорів, що містять норми Кримінального права, ратифіковані Верховною Радою України.

Так, систему національних кримінально-правових актів України складають:

- Конституція України, у якій містяться норми прямої дії. Вона має вищу юридичну силу і всі кримінально-правові норми повинні їй відповідати;

- КК України – єдиний кодифікований законодавчий акт, що містить усю сукупність обов'язкових кримінально-правових норм, об'єднаних у відповідні розділи;

- із прийняттям Закону України «Про дію міжнародних договорів на території України» від 18.12.91 р. у систему національних кримінально-правових актів ввійшли укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори.

6. Аналіз механізму кримінальної відповідальності за злочини у сфері підприємницької діяльності дає підстави стверджувати, що містить у собі ряд особливостей та проблем щодо його реалізації. Значною мірою це пов'язано з тим, що дискусійним залишається питання про родовий об'єкт досліджуваної групи злочинів. Також, проблемним лишається питання щодо відсутності уніфікації показників, котрі характеризують суспільно-небезпечні наслідки і предмети злочинів у сфері підприємницької діяльності. Проте оптимізація відповідних параметрів, набуваючи виду їх уніфікації, має бути комплексною й охоплювати весь розділ VII Особливої частини КК України. Також оптимізація проявів бланкетності у кримінально-правових заборонах та усунення таких проявів повинна в ідеалі охоплювати весь розділ VII Особливої частини ККУ.

7. Виходячи з аналізу криміногенної обстановки, у сфері підприємницької діяльності, доцільно вжити таких антикризових заходів:

- удосконалити загальнонаціональні програми боротьби з організованою злочинністю і корупцією, які були б затверджені парламентом і фінансувалися б за окремим рядком державного бюджету;

- створити на постійній основі спеціальні парламентсько-урядові групи з питань дослідження проблем «тіньової» економіки й організованої злочинності. Врахувати її показники при формуванні планів-прогнозів розвитку України на найближчу перспективу;

- сформувати модель і програму конкретних заходів поступового виведення економічної діяльності з неофіційного сектора. Ця модель повинна базуватися на заходах економічного характеру, пов'язаних з оптимізацією податкової політики, валютно-фінансового регулювання з одночасним посиленням боротьби з економічними злочинами;

- провести реорганізацію правоохоронних органів та створити нові структури з протидії функціонуванню криміналітету у підприємницькій сфері.

Тому вдосконалення чинного законодавства, що регулює підприємницьку діяльність, та кримінально-правові норми, які передбачають відповідальність за його порушення, є нагальною.

8. На підставі міжнародного досвіду щодо запобігання правопорушень в сфері підприємницької діяльності, зокрема, регулювання підприємництва в країнах ЄС, США та Японії визначено, що в цих державах існують відмінності ролі держави в економіці, однак, в основному, вони виявляються не в ступені державного регулювання, а у засобах, які використовуються для його здійснення. Проте, є спільні тенденції розвитку взаємовідносин між державою та підприємницьким сектором, і все це дозволяє здійснити узагальнення та вважати, що основними елементами системи державного регулювання підприємництва є:

- прогнозування та планування соціально-економічного розвитку, які полягають у визначенні стратегічних напрямів дій для суб’єктів підприємництва;

- антимонопольно-конкурентна політика, яка є умовою підтримки підприємницького сектору та розвитку конкурентних відносин;

- податкова та інвестиційна політика, що стимулює розвиток підприємництва;

- інноваційна політика та стимулювання науково-дослідної і дослідно-конструкторської робіт, що сприяє підвищенню ефективності виробництва та конкурентоспроможності всієї економіки.

Взаємодія цих елементів забезпечить якісний рівень правової культури у взаємовідносинах між державою та підприємницьким сектором, в напрямку запобігання та протидії кримінальним правопорушенням.

9. Головними напрямками діяльності правоохоронних органів щодо попередження і припинення кримінальних правопорушень на підприємствах, які необхідно реалізувати, слід вважати:

1) посилення відповідальності посадових осіб, які створюють передумови для економічної злочинності, особливо в підприємництві;

2) з метою забезпечення належного функціонування правоохоронних органів для запобігання та протидії злочинам у сфері підприємництва привести у відповідність положення Закону України «Про Національну поліцію» положення Податкового кодексу розділу XVIII-2 «Податкова міліція», щодо правового статусу таких працівників. Також, для чіткого визначення правомочності податкової поліції прийняти однойменний закон про податкову поліцію;

3) з метою захисту прав споживачів запропонувати внести зміни до статті 227 КК України «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції». Зокрема, передбачити кримінальну відповідальність за навмисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції в усіх випадках, а не лише у разі вчинення таких дій у великих розмірах, як передбачається на даний час в зазначеній статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Законодавчі та нормативні документи

1. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-XII із змін. URL: http://www. rada.gov.ua/laws/show/3659-12.
2. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 2343-12 редакція від 04.06.2017. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12.
3. Закон України «Про виконавче провадження» № 1404-19 редакція від 17.02.2017. URL: http://zakon5. rada.gov.ua/laws/show/1404-19.
4. Закон України «Про власність» №697-12, втратив чинність від 20.06.2007. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/697-12.
5. Закон України «Про господарські товариства» № 1576-12 редакція від 02.11.2016. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12.
6. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» № 448/96-вр редакція від 04.06.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80.
7. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» № 755-15 редакція від 01.01.2017. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/755-15.
8. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 № 1160-IV із змін. URL: http://www. rada.gov.ua/laws/show/1160-15.
9. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» № 236/96-вр редакція від 03.03.2016. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80.
10. Закон України «Про захист економічної конкуренції» № 2210-14редакція від 18.05.2016. URL: http://zakon2. rada.gov.ua/laws/show/2210-14.
11. Закон України «Про індивідуальну трудову ініціативу громадян в СРСР»
12. Закон України «Про кооперацію» № 1087-15 редакція від 06.11.2014. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/1087-15.

13. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-19редакція від 28.09.2017. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19.
14. Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22.12.1998 № 330-XIV із змін. URL: Режим доступу: http://www. rada.gov.ua/laws/show/330-14.
15. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 № 2939-XII із змін. URL: http://www. rada.gov.ua/laws/show/2939-12/ed20120429.
16. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V із змін. URL: http://www. rada.gov.ua/laws/show/877-16.
17. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» № 3689-12 редакція від 21.05.2015. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3689-12.
18. Закону України «Про підприємства в Україні» № 887-12, втратив чинність від 01.01.2004. URL: http://zakon3. rada.gov.ua/laws/show/887-12.
19. Закон України «Про підприємництво» № 698-12 редакція від 05.04.2015. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/698-12.
20. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 4618-17 від 22.03.2012. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17.
21. Закон України «Про рекламу» № 270/96-вр редакція від 26.04.2017. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80.
22. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» № 124-19 від 15.01.2015. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/124-19.
23. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» № 2664-14 редакція від 01.01.2017. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14.
24. Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» № 1201-12, втратив чинність від 12.05.2006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1201-12.
25. Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» № 3480-15 редакція

від 04.06.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15.

26. Кодекс України про адміністративні правопорушення редакція від 26.10.2017 № 80731-10. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10.
27. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР із змін. URL: http://www.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
28. Кримінальний кодекс України редакція від 07.12.2017 № 2341-14. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/2341-14.
29. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI із змін. URL: http://www.rada.gov.ua/ laws/show/2755-17.
30. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності» від 04.07.2001 № 756 із змін. URL: http://www.rada.gov.ua/laws/show/756-2001-п.
31. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування» від 14.11.2000 № 1698 із змін. URL: http://www.rada.gov.ua/laws/show/1698-2000-п.
32. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва» № 667 редакція від 31.05.2010. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/667-2007-%D0%BF.
33. Резолюція Ради Безпеки ООН від 29.07.2005 № 1617(2005). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d53.
34. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) від 25.09.2003. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/835_001.
35. Господарський кодекс України № 436-15 редакція від 06.11.2017. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/436-15/page5.
36. Цивільний кодекс України № 435-15 редакція від 19.07.2017. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

Науково-методична література

37. Адміністративна відповідальність в Україні: Навчальний посібник / [За заг. ред. доц. А.Т.Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп.]. Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. 299 с.
38. Адміністративне право України: основні поняття. Навчальний посібник. / [За заг. ред. І.П. Голосніченка]. К.: ГАН, 2005. 232 с.
39. Адміністративне право: навч. пос. / [О. І. Остапенко, З. Р. Кісіль, Р. В. Кісіль]. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 536 с.
40. Апаров А.М. Поняття адміністративного процесу в Україні. Держава та регіони. Серія «Право». 2011. № 3. С. 31-35.
41. Апопій В. В. Сучасні проблеми та стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України. Вісник Дон НУЕТУ. Сер.: Економічні науки. 2005. №4. С. 153-163.
42. Багандов А. Б. Проблеми ліцензування. Право України. 2007. № 5. С. 25-29.
43. Берлач Н. А. Проблеми застосування адміністративної відповідальності за порушення правил здійснення господарської діяльності. Наше право. 2012. № 1, Ч. 1. С. 30-35.
44. Бігняк О. Поняття права на підприємницьку діяльність. Підприємництво, господарство і право. 2006. №2. С. 99-105.
45. Борисов В.І, Кальман О.Г., Корж В.П. Боротьба зі злочинністю у сфері підприємницької діяльності (кримінально-правові, кримінологічні, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми). Харків: Право, 2001. 264 с.
46. Буглак Ю. М. Зарубіжний досвід детінізації відносин у підприємницькій діяльності та можливості його використання в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 29(2.1). С. 34-38.
47. Булгакова І.В. Господарське Право України: навч. посіб. К: Кондор, 2009. 432 с.

48. Бутенко А., Сараєва І. Державна підтримка підприємницького сектору: досвід і проблеми. Економіка України. 2012. № 5. С. 41-51.
49. Вінник О.М. Господарське право: навчальний посібник. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 766 с.
50. Голосніченко Д. Принципи повноважень як основні правовстановчі начала. Право України. 2009. № 5. С. 78-81.
51. Григор'єв Є.М. Ліцензування в Україні, проблеми та перспективи. Національний університет «Києво-Могилянська академія»: зб. наук. пр. Миколаїв, 2008. Т. 4. С. 52-53.
52. Горбань О. Злочини у сфері економіки. Юридичний вісник України. 2007. С. 6.
53. Голіна В.В. Попередження злочинності. Харків, 2004. С. 12-14.
54. Курс кримінології. Загальна частина: підручник / [За заг. ред. О.М. Джужи]. К.: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
55. Дерев'янко Б. Необхідність підтримки вітчизняного великого бізнесу. Підприємництво, господарство і право. 2003. №7. С. 11-14.
56. Мамутов В.К. Економіко-правові важелі проти тіньової економіки. Вісник Національної академії наук України. 2001. №1. С. 24-32.
57. Деняк В.І. Господарська діяльність як основоположна категорія господарського права. Держава і право: зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. Вип.15. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2002. С. 340-346.
58. Добровольська В.В. Місце і роль держави в регулюванні підприємницької діяльності. Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. 2005. № 1-2 (13-14). С. 155-159.
59. Добровольська В.В. Деякі проблеми вдосконалення правового забезпечення державного регулювання підприємництва. Дні науки. Правове забезпечення сфери державного управління та місцевого самоврядування: Матеріали науково-практичної конференції (27-28 жовтня 2005 р.). Запоріжжя: Гуманітарний ун-т «ЗІДМУ», 2005. Т. 3. С. 79-80.

60. Дяченко Н. І., Григоренко А. Є. Проблеми правового забезпечення регулювання підприємством в Україні. URL: http://docs.google.com.
61. Невмержицький Є.В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією: навч. посіб. К.: АПСВ, 2005. 415 с.
62. Жирний Г.Ю. Деякі питання криміналістичної методики. Матеріали наукової конференції «Конституція України – основа модернізації держави та суспільства. 21-22 червня 2001р., Харків». Упорядники Ю.М. Грошевой, М.І. Панов. Х.: Право, 2001. С. 379-380.
63. Жарая С.Б. Сутність та складові механізмів державного регулювання підприємницької діяльності. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. 2013. Вип. 1. С. 33-39.
64. Жук Л. А., Жук І.Л., Неживець О.М. Правові основи підприємницької діяльності: навчальний посібник. К.: Видавництво Європейського університету, 2008. 292 с.
65. Завальний В.М. Шляхи вдосконалення законодавства України про комерційну (торгівельну) діяльність. Форум права. 2012. №1. С. 319-323.
66. Завистовська, Г. І. Зарубіжний досвід урядового фінансового контролю. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Том 18. № 1. С. 156-161.
67. Зелінський А.Ф. Кримінальна мотивація розкрадань та іншої корисливої злочинної діяльності: навч. видання. К.: НМК ВО, 2001. С.72.
68. Зелинский А.Ф. Криминология: курс лекцій. Х.: Прапор, 2006. 260 с.
69. Зеленецький В.С., Файєр Д.А. Економіко-правова характеристика процесів тінізації і криміналізації кредитно-фінансової і банківської системи України. Весы Фемиды. 2000. № 3 (15). С. 46-50.
70. Ісаков М. Г. Сучасний стан адміністративного законодавства щодо контролю у сфері реалізації права на підприємницьку діяльність Україні. Публічне право. 2012. № 3 (7). С. 61-68.

71. Кантор Н. Ю. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням у сфері економіки як основа забезпечення економічної стабільності держави. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 824. С. 39-44.
72. Кісілюк Е.М., Процюк О. В. Загальні засади кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Вісник кримінального судочинства. № 2/2015. С. 168-174.
73. Кравцова Т. Правова природа державного регулювання підприємницької діяльності. Підприємництво, господарство і право. 2008. №8. С. 23-27.
74. Курило М.П., Завальний В.М., Завальний М.В. Комерційне право: навч. посіб. Суми: Університет, 2013. 238 с.
75. Корчак Н.М., Вертузаєва І.М. Особливості правового становища приватних підприємств у світлі господарського кодексу України. Юридичний вісник. 2008. № 4(9). С. 53-58.
76. Кримінальне право України: особлива частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. освіти. М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін. К.: Юринком Інтер, 2002. 784 с.
77. Криміналістика: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти. В.М. Глібко, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.
78. Кодифікація приватного (цивільного) права України / [За ред. проф. А. Довгерта]. К.: Укр. центр правничих студій, 2000. 336 с.
79. Кузьнецова Н.Ф. Проблеми криминологической детерминации. К., 2004. 208 с.
80. Куришко О. О. Аналіз світового досвіду у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у контексті можливості його використання в Україні. Фінансовий простір. 2013. № 2(10). С. 8-15.
81. Ластовецький А. Загальна характеристика законодавства у сфері підприємницької діяльності та основні тенденції його розвитку. Підприємництво, господарство і право. 2013. № 7. С. 3-5.

82. Лєсная О.С. Вплив державних органів влади на розвиток підприємництва. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. 2005. № 2 (24): У 2ч. Ч. 1. С. 122-128.
83. Литвак О.М. Злочинність, її причини та профілактика. К.: Вид-во Україна, 2007. 167 с.
84. Литвак О.М. Державний вплив на злочинність. Кримінально-правове дослідження. К.: Юрінком, 2000. 277 с.
85. Любімова С. Ю. Сутність адміністративно-правових засад діяльності приватних підприємств. Науковий вісник Чернівецького університету. 2012. Випуск 636. Правознавство. С. 88-93.
86. Мамутов В. Посилення публічних засад у правовому регулюванні господарської діяльності. Право України. 2010. № 6. С. 122-128.
87. Мамутов В.К. Кодификация хозяйственного законодательства Украины в новых экономических условиях. Государство и право. 1994. №6. С.82-85.
88. Ментух Н. Ф. Господарська правоздатність. Адвокат. 2011. №2(125). С. 39-41.
89. Міжнародний досвід: адміністрування податків в Європі та в Україні. URL: http://sfs.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/povidomlenia_/2012_povidomlenia-modernizatsia/59283.html.
90. Міжнародний досвід реформування податкових систем: види податків та електронна звітність. URL: http://sfs.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/ arkchiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/mrdosvid.
91. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка, 2-ге вид., перероб. та доп.]. К.: Дакор, 2008. 1428 с.
92. Науменко Д. Коментар до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». URL: http://www.ier.com.ua/ files/publications/Experts_comments/ 2007/ ex.
93. Опалінський Ю. В. Щодо вдосконалення законів України про підприємницьку діяльність. Право України. 2000. № 3. С. 49–50.

94. Пахомов В.В. Теоретичні засади забезпечення законності в державному управлінні. Юридична наука і практика. 2011. № 1. С. 13-18.
95. Пальчук П.М., Ніколаєва Л.В., Старцев О.В., Іваненко Л.М. Підприємницьке право: навч. Посібник. К.: Істина, 2001. 480 с.
96. Посилкіна О., Гетьманець О. Роль органів внутрішніх справ у боротьбі з економічною злочинністю. Міліція України. 2000. № 5. С. 10-11.
97. Правові основи підприємницької діяльності / [Під ред. В.І. Шакуна, П.В. Мельника, В.М. Поповича]. К.: Правові джерела, 2007. 189 с.
98. Прилуцький Р. Моделі правового регулювання сфери господарювання і фінансово-економічна криза в Україні. Право України. 2010. №6. С. 122-128.
99. Саніахметова Н.О. Підприємницьке право: Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама : навч. посібник. К.: А.С.К., 2001. 704 с.
100. Смовженко Т.С. Державна політика сприяння розвиткові підприємництва: монографія. Львів: Вид-во ЛБІ НБУ, 2001. 495 с.
101. Статистичний збірник «Україна у цифрах 2008». Київ, ДП «Інформаційно - аналітичне агентство», 2009. 259 с.
102. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Т.1: Введение. Торговые деятели. М: Статут, 2003. 480 с.
103. Шкуропат О. В. Міжнародний досвід антикорупційної політики. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. 2014. Вип. 1. С. 356-369.